

**MITOS DAUPE MBAH KODOK LAN UPACARA KEBO KETAN ING DESA SEKARPUTIH KECAMATAN
WIDODAREN KABUPATEN NGAWI
(Tintingan Etnologi)**

Eny Widiastuti

S-1 Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya
enywidiastuti@mhs.unesa.ac.id

Drs. Sukarman, M.Si.

Dhosen Jurusan Pendhidhikan Basa lan Sastra Dhaerah (Jawa), Fakultas Basa lan Seni, Universitas Negeri Surabaya

ABSTRAK

Upacara Kebo Ketan minangka Upacara adat ing Desa sekarputih Kec Widodaren Kab Ngawi. UKK yaiku upacara taunan kang dilaksanakake ing desa sekarputih, upacara iki dilaksanakake saben sasi Mulud mbarengi karo mengeti maulud Nabi Muhammad SAW, tradhisi iki Tradhisi adat lan arupa arak-arakan kebo. Tradhisi iki isih diugemi uga nduweni tujuwan kanggo ngucapake rasa syukur marang Gusti Kang Maha Kuwasa. Masyarakat isih percaya yen nganakake tradhisi kasebut, bakal entuk panguripan kang kepenak kanggo nggarap sawah. Kajaba kuwi acara iki uga nduweni daya tarik sing wigati kanggo wisata budaya kang nggali lan nglestarekake budaya bangsa, sarta tradhisi iki ora ana ing dhaerah liya.

Underane panliten iki yaiku (1)Kepiye mula bukane anane UKK, (2)Kepiye tatalaku adicara UKK, (3)Kepiye ubarampe adicara UKK, (4)Kepiyepamawas masyarakat Desa Sekarputih tumrap UKK. Tujuwan panliten iki yaiku kaperang dadi loro, tujuwan umum lan khusus. Tujuwane panliten umum yaiku panliten iki kanggo menehi gambaran anane UKK ing Desa Sekarputih Kecamatan Widodaren Kabupaten Ngawi supaya bisa dimangerteni dening masyarakat, kanggo dhokumentasi, kanggo sarana nglestarekake budaya Jawa. Tujuwan khusus yaiku Ngandharake mula bukane UKK, Ngandharake tatalaku adicara UKK, Ngandharake ubarampe adicara UKK, Ngandharake ngenani pamawas desa Sekarputih Kec Widodaren Kab Ngawi.

Paedah panliten iki yaiku Nambahi kawruh ngenani Tradhisi utamane UKK ing Desa Sekarputih Kecamatan Widodaren Kabupaten Ngawi. Nambahi refrensi bab kabudayan Jawa tumrap piwulangan Basa Jawa. Menehi kawruh bebrayan ing Ngawi yen ana tradhisi anyar yaiku UKK minangka dokumentasi tradhisi, mligine tumrap warga sekarputih ing babagan kabudayan jawa supaya tansah dijaga luhur pambudidayane.

Tembung wigati: Mitos, Tradhisi, Upacara Adat, Upacara Kebo Ketan, lan Mitos Dhaupe Mbah Kodok.

PURWAKA

Landhesan Panliten

Tradhisi kalebu warisan budaya arupa kabiyasan kang mesti ditindakake lan disengkuyung masyarakat wiwit jaman biyen nganti saiki. Tradhisi bisa ana amarga kabiyasan kang ditindakake lan diterusake saka generasi marang generasi sabanjure, lumantar tulisan (ora lisan) lan tuturan (lisan) supaya bisa njaga lan nglestarekake tradhisi. Tradhisi kasebut nduweni titikan, wujud, uga makna kang beda sajrone nindakake tradhisi kasebut.

Kabudayan nduweni teges sakabehe pamikir lan asil karyane manungsa kanthi sarana pakulinan anggane padha ngangsu kawruh (Koentjaraningrat, 1987:15). Titikan kang mirunggan ing kabudayan iku dhewe bisa dideleng saka karakteristike, saengga bisa mbedakake kabudayan kang ana ing saben dhaerah. Manungsa ora bisa urip tanpa anane kabudayan, semana uga kabudayan ora bakal ana tanpa masyarakat panyengkuyunge. Panliten budaya asipat dinamis lan dialektis (Endraswara, 2006:1). Kabudayan nuswantara miturut Sudikan (2001: 4) bisa diperang dadi telu, yaiku kabudayan lokal, kabudayan dhaerah lan kabudayan nasional. Katelu kabudayan kasebut ora bisa uwal saka siji lan sijine, amarga katelune padha nduweni sesambungan. Miturut Sudikan (2001:5) kabudayaan dhaerah yaiku kabiyasan kang wis dilakoni wiwit jaman biyen kang diwarisake karo para leluhur marang keturunanane.

Mitos Daupe Mbah Kodok SukodoK lan Upacara Kebo Ketan bisa dicekak kanthi jeneng MMDIKK LAN UKK.

UKK minangka Upacara adat anyar ing desa Sekarputih. Kec Widodaren Kab Ngawi. UKK yaiku upacara adat taunan kang dilaksanakake ing desa sekarputih, Tradhisi iki dilaksanakake saben sasi Mulud mbarengi karo mengeti maulud Nabi Muhammad SAW, upacara iki digayutake karo maulud Nabi amarga akeh masyarakat sing mayoritas agama islam, kamangka Upacara adat iki luwih sakral yen dilaksanakake ing sasi Sura.

Supaya UKK iki lancar pramilu para sesepuhe ing Desa sekarputih gayutake UKK iki ing sasi mulud kanti tujuwan kanggo mengeti maulud Nabi, banjur dibarengake ing Upacara adat iki. Gayut kaliyan UKK iki uga ana Mitos, yaiku mitos daupe Mbah Kodok, Mitos Daupe Mbah Kodok iki bisa dadi mula bukane anane Upacara adat iki. Mitos uga ana gegayutane kaliyan budaya jawa yaiku mitos minangka bagian saka folklore sing biasane nyritakake kedadeyan alam semesta, kedadeyan susunan para dewa lan kedadeyan manungsa sing pisanan lan tokoh sing nggawa kabudayan, uga kekda yen pangan pokok kayata beras lsp (Danadaja, 1986:52).

Panliten ngenani iki sangertine panliti durung ana kang nliti, lan ing sajrone upacara kasebut uga nduweni tata laku kang beda lan unik kang dadi titikan kang mirunggan ing sajrone panliten iki. Mula saka kuwi, upacara kasebut narik kawigaten kanggo dianalisis luwih jero.

Panliten iki bakal ngonceki apa kang ana sajrone MMDIKK LAN UKK. Bab kang dionceki ing antranane yaiku ngenani cerita asal mulane MMDIKK LAN UKK,

wujud lan makna kang kinandut ing sajrone tatalakun lan ubarampe tradhisi, lan upaya pelestarian kang ditindakake karo masyarakat lan pemerintah kabupaten Ngawi tumrap MDIKK LAN UKK. Adhedhasar sakabehe bab kasebut, mula panliti menehi irah-irahan tumrap panliten iki yaiku “Mitos Daupe Ibnu Kodok Sukodok Lan Upacara Kebo Ketaning Desa Sekarputih Kec Widodaren Kab Ngawi”.

Panliten iki nggunakane tintingan etnografi lan nganggo teori budaya. Panliten iki kalebu panliten dheskriptif komparatif kang nlinti bab kang ditujukake marang wujud, makna, tatalaku, lan upaya pelestarian kang ditindakake masyarakat.

Undere Panliten

Adhedhasar saka lelandhesan panliten bisa didudut undherane kang kaya mangkene, yaiku:

- (1) Kepiye mula bukane anane MDIKK LAN UKK?
- (2) Kepiye tata laku adicara MDIKK LAN UKK?
- (3) Kepiye ubarampe adicara MDIKK LAN UKK?
- (4) Kepiye pamawas masyarakat Desa Sekarputih tumrap MDIKK LAN UKK?

Tujuan Panliten

Miturut undhering panliten ing dhuwur nuwuhake anane tujuan kaya andharan iki:

Tujuan Panliten Umum

Tujuan umum ing panliten iki kanggo nggambarake kepiye MDIKK LAN UKK ing Desa Sekarputih Kec Widodaren Kab Ngawi.

Tujuan panliten Khusus

Panliten babagan MDIKK LAN UKK ing Desa Sekarputih Kec Widodaren Kab Ngawi nduweni tujuan khusus, yaiku :

- (1) Ngandharake mula bukane MDIKK LAN UKK,
- (2) Ngandharake tata laku adicara MDIKK LAN UKK,
- (3) Ngandharake ubarampe adicara MDIKK LAN UKK, lan
- (4) Ngandharake ngenani pamawas masyarakat desa Sekarputih Kec Widodaren Kab Ngawi.

Paedahe Panliten

Asile panliten ngenani MDIKK LAN UKK ing Desa Sekarputih Kecamatan Widodaren Kabupaten Ngawi nduweni paedah, yaiku:

- (1) Nambahi kawruh ngenani Tradhisi utamane MDIKK LAN UKK ing Desa Sekarputih Kecamatan Widodaren Kabupaten Ngawi,
- (2) Nambahi refrensi bab kabudayan Jawa tumrap piwulangan Basa Jawa, lan
- (3) Menehi kawruh bebrayan ing Ngawi yen ana tradhisi anyar yaiku MDIKK LAN UKK Minangka dokumentasi tradhisi, mligine tumrap warga sekarputih ing babagan kabudayan jawa supaya tansah dijaga luhur pambudidayane.

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Panliten Kang Saemper

Panliten saemper kang ngrembug babagan ngenani tradisi iki wis ana lan akeh jinise. Kayata Tradhisi Sinongkelan ing Desa Prambon Kecamatan Tugu

Kabupaten Trenggalek (Tintingan Budaya) kang diteliti dening Rama Ditya Pranandha Yudha (2017). Asile saka panliten ngandharake mula bukane Tradisi Sinongkelan sing asale saka Wewaler Kanjeng Sinongkel supaya saben taun ing sasi Sela dina Jemuwah Legi dianakake bersih desa maksude bersih desa iku gawe bersihe badani para manungsa secara lair lan batin. Ngandharake tatarakite Tradhisi Sinongkelan kang awujud nyadran utawa bersih desa, ngandharake wujud, lan maknane saka ubarampe ing Tradhisi Sinongkelan.

Panliten saemper kapindo yaiku panliten kang diteliti dening Agnes Dina Sari (2014) ngenani Kesenian Bantengan ing Tlatah Kabupaten Kediri lan Kabupaten Mojokerto (Antropologi Simbolik) Panliten iki ngandharake babagan mula bukane seni bantengan saka seni silat/olah kanuragan bela dhiri, tatarakit lan tatalakune kang kudu dilakokake ing panggonan amba lan tinarbuka uga dipengeti saben acara-acra tartamtu mligine ing Kabupaten Kediri lan Kabupaten Mojokerto

Panliten kang katelu yaiku “Kesenian Banthengan Mojokerto Kajian Makna Simbolik dan Nilai Moral” (2013) dening Ruri Darma Desprianto saka Pendhidhikan Sejarah UNESA. Panliten iki ngrembug babagan sejarah anane kesenian banthengan ing desa Claket Kecamatan Pacet Kabupaten Mojokerto, makna simbolik lan nilai moral, sarta pamase masyarakat Mojokerto anggonging nglestariake kesenian Banthengan.

Saka andharan panliten kang mbedakake panliten sadurunge karo panliten saiki, yaiku objek panliten kang diteliti. Objek kang diteliti ing panliten iki yaiku Mitos Daupe Ibnu Kodok Sukodok Lan Upacara Kebo Ketan. Sadurunge ngrembug bab MDILL lan UKK ing Desa Sekarputih kecamatan Widodaren Kabupaten Ngawi imh dhuwur wis diandharake sawenehe panliten sadurunge kang wis diteliti. Panliten kasebut minangka tambahing pamawas sajroning kabudayan Jawa, mligine tumrap panliten kapitayan lan tradhisi. Saliyane kuwi, panliten-panliten kuwi bisa dadi salah sawijine pambada antarane wujud panliten kanga arep dirembug ing babagan iki. Panliten-panliten sadurunge ing jurusan Basa Dhaerah Fakultas Basa lan Seni Universitas Negeri Surabaya.

Konsep Kabudayan

Tembung “budaya” kang asale saka basa Sansekerta *buddayah* saka wujud jamak budhi sing tegese budi utawa akal (Koentjaraningrat, 2004:72). Tylor (ing sajrone Danandjaya 1984: 6) kang negesake yen kabudayan kuwi sakabehing babagan sing wis nyawiji wiwit saka kawruh, kapitayan, kasenian, moral, hukum, tradhisi lan adat istiadat saka sakabehing upaya sarta pakulinan manungsa minangka anggota masyarakat.

Adhedhasar andharan ing ndhuwur ngenani ana lan tuwuhe kabudayaan kang dadi konsep utawa teori. Konsep dhasar kabudayan kasebut sing bisa mbedakake manungsa klawan makluk liyane lan budaya saka dhaerah siji marang liyane. Sakabehing tumindak lan prilaku manungsa ing sajroning panguripan sosial iku minangka saka asil sinau marang kadadean-kadadean tartamtu kang ana ing alam dunya, saengga lingkungan sosial lan lingkungan alam nduweni gegayutan lan gandheng cenenge lumatar kabudayan.

Tradhisi lan Adat Istiadat

Tradhisi kanthi *etimologistegese* yaiku adat pakulinan kang wis diwarisake dening para leluhur kang isih ditindakake dening masyarakat lan pambiji utawa anggapan yen cara-cara kang wus ana lan ditindakake karo masyarakat minangka cara kang paling becik lan trep (Tim Penyusun, 2003:1208). Miturut Poerwadarminta (1939: 1069) tradhisi, yaiku sakabehing adat, kapitayan, lan liya-liyane kang wis diwarisake karo para leluhur lan isih ana uga ditindakake dening masyarakat.

Konsep Masyarakat

Masyarakat utawa kumpulaning pawongan kang mbentuk kelompok kang manggon lan urip ing panggonan tartamtu uga nglakoni kagiatan tartamtu. Miturut Koentjaraningrat (1990: 144) masyarakat yaiku kumpulaning manungsa kang nglakoni interisaksi sosial lan pasrawungan.

Soekanto (sajrone Suwarni, 2011: 3) Masyarakat Jawa bisa kaperang dadi telung jinis, yaiku masyarakat tradhisional, masyarakat madya, lan masyarakat modern. Saka telung jinis kuwi masyarakat madya nduweni cacah kang paling akeh, amarga sipat agraris wis akeh ditinggalake dening masyarakat tradisional Jawa tumuju dadi masyarakat modern utawa masyarakat industry.

Konsep Etnologi Budaya

Miturut Endraswara (2015: 1) etinologi yaiku ilmu kang nyinaoni *perbandhingan* antara budaya saka mula bukane utawa cerita sejarah, tujuwan anane kabudayaan, sikap sosial lan kajiwanane masyarakat tumrap kabudayan kang ana ing dhaerah tartamtu mligine ing budaya Jawa, dadi sarana kanggo nлити bangsa saka sisi budaya Jawa diarani etnologi Jawa.

Etnologi dhewe asale saka tembung *ethnos* kang nduweni arti bangsa, lan *logos* kang artine ilmu pengetahuan, sahingga etnologi yaiku ilmu kang nyinaoni ngenani bangsa, suku bangsa, lan budaya kang ana uga isih dilaksanakake ing sajrone suku bangsa. Etnologi nлити budaya kang ana ing sawijining etnis utawa suku bangsa kanthi cara komparatif kanthi tujuwan supaya bisa mangerteni ngenani cerita sejarah lan proses evaluasi sarta panyebarane kabudayan kasebut. Tuladhane UKK ing desa Sekarputih kang ndhuweni pepadhan lan pambada ing sajrone bab carane mahami masyarakat.

Konsep Bandhingan Budaya

Budaya siji bisa dibandhingake karo budaya liyane, gunakake bandhingan budaya. Bandhingan budaya digunakake kanggo nemokake aspek kang memper diarani varian. Varian kang ditemokake bisa nuntun sepira adohe pepdhan lan pambada ing budaya kang diteliti (Endraswara 2015: 75). Pendekatan-pendekatan kuwi bisa dadi lelandesaning bandhingan budaya nganggo konteks etnologi.

Studi bandhingan umume kanggo neliti babagan sosial, budaya, ekonomi lan liya-liyane kanthi luwih amba lan jero (Bahry 1995: 247). Beda karo andharan Lipjhart (1975:161), yen studi bandhingan iku studi kang mligine ora mung ing objek panlitene kasebut nanging uga nyakup sakabehane babagan kang ana ing panlitene kasebut. Miturut Hutomo (1993: 9-11) ngandharake yen studi

bandhingan kuwi ana nem tujuwan, antarane: 1) Kanggo nggoleki pangaruh seni siji lan liyane utawa pangaruh bidang liya utawa suwalike sajrone donya kasenian. 2) Kanggo nemtokake endi karya seni kang isih asli utawa orisinal lan endi kang wis ora asli. 3) Kanggo ngilangake kesan yen budaya lan seni nasional kuwi luwih apik dibandhingake seni lan budaya saka manca. 4) Kanggo nggolekake keragaman budaya kang ana sajrone dhaerah siji lan liyane. 5) Kanggo ngukuhake *keuniversalan* budaya nasional. 6) Kanggo nile mutu lan kaendahan seni lan budaya dhaerah. Kaenem tujuwan kasebut ora kudu digayuh kabeh. Panliti bisa mung nggayuh lan nglakoni siji utawa luwih tujuwan kasebut.

Konsep Simbol lan Makna

Tradhisi lan kabudayan kang ana ing sajrone masyarakat ora bisa uwal saka simbol, wujud kabudayan arupa karya cipta kang dikasilake manungsa mesthi nduweni makna kang awujud simbol-simbol. Budaya Jawa kang kebak marang simbol, mula etnologi jawa bisa dienggo kanggo nлити aspek simbol lan mistik kejawen (Endraswara, 2015: 2).

Tata lakune kang nganggo simbol kanggone masyarakat Jawa kasebut miturut Herusantoso (2008: 156) kaperang dadi telung yaiku (1) tata laku simbolis sajrone religi utawa kapitayane, (2) tata laku simbolis sajrone tradhisi, lan (3) tata laku simbolis sajorne kesenian. Babagan kasebut wigati tumrap masyarakat Jawa amarga nuduhake yen manungsa iku satemene nduweni kapribadhen lan budi pekerti kang luhur. Mula saka kuwi kabudayan Jawa kang akeh ngemot babagan simbol-simbol, kang nduweni makna lan gegayutan karo tumindak saben dina lan panguripane masyarakat Jawa. Simbol kang nduweni guna uga wigati tumrap kabudayan yaiku wujud saka kabudyaan lan pratandha kanggo prilaku manungsa ing sajrone bebrayan. Kaya ing sajrone tata lakune lan ubarampe kang digawe ing UKK kang akeh nduweni makna lan simbol tartamtu kang dikarepake marang masyarakat desa Sekarputih.

Upaya Nglestariake Kabudayan

Kabudayan dhaerah ing Indonesia akeh kang sansaya mungkret uga dilalekake, amarga lumakune jaman kang sansaya maju. Masyarakat akeh kang ninggalake tradhisi lan kabudayan dhaerah kang wis dilakokake kanthi cara turun temurun, kamangka tradhisi kang dadi titikan kang mirunggan kanggo saben dhaerah kang ana ing Indonesia nanging saya suwe saya ora ditindakake lan dilalekake karo masyarakat. Mula saka kuwi masyarakat kudu bisa nglestariake uga nguri-uri kabudayan jawa kang wis ana supaya ora mungkret lan ilang, mligine UKK Kagiatan kang ditindakake kanthi cara turun temurun lan trep karo tatacara kang wis ana kanggo mujudake tujuwan tartamtu kang sipate abadi, *dinamis*, luwes, lan selektif (Jacobus, 2006: 115). Miturut

Konsep Pamawas

Pamawas yaiku kepriye sawijine wong bisa menehi objek-objek kang ana ing sakiwa tengene lan bisa nggayuh bab- bab lewat indrane manungsa (Sumaiyah, 2014). Miturut Endraswara (2008:126) proses panlitene pamawas sastra kanti sinkronis (resepsi kang nлити karya

sastra kang ana sesambungane karo pamaos ing jaman tartamtu) utawa panliten kanti cara eksperimental, paling sithik kudu nindakake rong lampahan yaiku: (1) saben klompok pamaca utawa pamaca uga indhividhu sing wis ditemtokake banjur diwenehi saperangan pitakonan. Pitakonan kasebut bisa arupa tulis utawa lesan. Jawaban pamaca utawa pandeleng iki bakal dianalisis miturut wujud-wujud saka pitakonan kasebut; (2) sawise menehi pitakonan marang pandeleng utawa pamaca, banjur pamaca kasebut dikongkon nginterpretasikake karya sastra sing wis dideleng lan diwaca.

Pamawas masyarakat ngenani UKK iki diandharake minangka gegambaran saka kahanan masyarakat ing kabupaten Ngawi. Kanggo ngerteni pamawas masyarakat ngenani UKK mula digunakake konsep saka Iser (sajrone Endraswara, 2008: 120-121) kang ngandharake yen sawijine objek iku minangka wujud kang nyata uga nduweni gegayutan karo pamaose. Saka pamawase masyarakat, bisa dimangerteni kepriye panemu lan panampane masyarakat ngenani UKK ing Ngawi.

Lelandhesan Analisis

Lelandhesan analisis ngrembuk babagan konsep kang dienggo nintingi lan ngolah dhata kang nduweni gegayutan karo UKK kang dislarasake karo objek tintingan supaya bisa lumaku adhedhasar panliten. Konsep kapisan yaiku konsep budaya kang diandharake (Koentjaraningrat, 2002: 80). Kabudayan yaiku tembung kang gegayutan karo kabeh sistem gagasan, tumindak lan asil karyane manungsa ing sajroning masyarakat.

Kapindho yaiku nintingi bab aspek bentuk lan makna ing sajrone tandha arupa simbol kang ana sajrone tatalaku lan ubarampe UKK. UKK dilaksanake ing desa Sekarputih nggunakake piranti ubarampe lan urut-urutan tatalaku kang mirunggan kanggo diteliti kanthi jero. Konsep lan teori kang digunakake kanggo ndhudhah makna lan simbol kang tuwuh lan dipercaya dening masyarakat nggunakake teori semiotik kang diandharake Pierce. Teori semiotik yaiku teori kang ngandharake babagan simbol lan tandha kang diwenehake marang piranti-piranti tartamtu. Anggone mangerteni lan mahami simbol-simbol kang ana ing sajrone tradhisi nggunakake perangan kayata: (1) tandha iku dewe, (2) bab kang ditandhani, lan (3) sawijining tandha anyar kang dumadi ing batine sing nampa(Luxemburg, 1992: 46).

Konsep kang digunakake kanggo nintingi pamawas masyarakat yaiku konsep saka Iser (sajrone Endraswara, 2008: 120-121) kang ngandharake yen sawijine objek iku minangka wujud kang nyata uga nduweni gegayutan karo pamaose ditindakake antarane karya sastra lan pamaose nanging uga pamaos minangka proses sejarah, pamaos sajrone periode tartamtu. Saka pamawas masyarakat kasebut bisa mangerti ngenani fungsi saka UKK kanggo masyarakat Sekarputih Ngawi.

METODHE PANLITEN

Ancangan Panliten

UKK ing Kabupaten Ngawi kalebu budaya nggunakake metode dheskriptif komparatif. Arikunto (2013: 310-311) njlentrehake ngenani panliten kang nggunakake metode dheskriptif komparatif yaiku panliten kang bisa nemokake pepadhane lan pambedane

ngenani samubarang, pawongan, kadadayan, idhe-idhe tumrap wong kanggo sawijining panliten. Bab dheskriptif sajrone panliten nduweni teges eksplorasi utawa nggambarake swasana sosial kang trep diteliti kanthi jero, amba, lan rowa ing sajrone panliten dheskriptif iki nyathet kanthi tliti lan njlimet marang sakabehe kadadayan kang dideleng, dirungu, lan diwaca lumantar sarana wawanrembug, cathetan lapangan, vidio, gambar utawa foto, rekaman suara, lan liya-liyane.

Panliten UKK iki diayahi adhedhasar fakta lan fenomena kang wis ana kanthi dasar komparasi budaya, kayata: (1) Fenomenologis kang nduweni pamawas saka objek kang diteliti, (2) Komparasi budaya kang dhasare simbol lan tatalakune tradhisi kang munjeri marang apa wae kang trep diudhari ngenani gegayutane karo budaya siji lan sijine uga marang kagiyatane manungsa kang nduweni makna sarta penafsiran.

Objek lan Papan Panliten

Panliten iki ditindakake ing desa Sekarputih, Alesane milih UKK amarga tradhisi iki kalebu tradhisi anyarkang bakaldilestariake karo masyarakat Ngawi khusus desa Sekarputih. Kabupaten Ngawisalah sawijining kabupaten kang mayoritas pendhudhuke nyambut gawe dadi tani lan masyarakat kang isih nyengkuyung uga kenthel banget anggone nggugemi budaya dhaerah kang dadi warisan saka leluhur. Tradhisi iki dilaksanakake setaun sapisan ing sasi Mulud nalika uga anggone acara resik desa lan ruwat desa. Objek panliten iki yaiku UKK kang mujudake gegambaran ing masyarakat kanggo nyengkuyung rasa syukur, guyub-rukun, gotong-royong, lan njunjung dhuwur rasa nyawijining bangsa.

Sumber Dhata lan Dhata Panliten

Sumber Dhata

Sumber dhata yaiku sumber kang bisa menehi informasi utawa kawruh marang panliti. Sumber dhata ing panliten iki kaperang dadi loro, yaiku awujud lesan lan awujud barang. Sumber dhata bisa dijupuk saka asiling observasi, wawancara, lan dhokumentasi. Dhata awujud lesan utawa informasi bisa diasilake saka informan kang mangerteni ngenai "*Mitos Daupe Mbah Kodok lan Upacara Kebo Ketan ing Desa Sekarputih Kabupaten Ngawi* lan dhokumentasi kang bisa nguwatake panliten iki.

Informan kaperang dadi loro, yaiku informan utama lan informan tambahan. Informan utama kudu nduweni dhasar-dhasar prinsip informan kang becik. Informan utama kudu nduweni pathokan ing antarane yaiku:

- 1) pawongan kang mangerteni cikal bakal masalah kang diteliti,
- 2) pawongan kang wis dewasa,
- 3) pawongan kang sehat jasmani lan rohani,
- 4) pawongan kang asipat netral,
- 5) pawongan kasebut minangka tokoh masyarakat,
- 6) pawongan kang nduweni kawruh kang jembar ngenani masalah kang diteliti, lan sapanunggal (Sudikan, 2001:91).

Adhedhasar pangerten lan andharan ing ndhuwur bisa dimangerteni ngenani sumber dhata kang utama sajrone panliten iki kaperang dadi loro yaiku sumber dhata primer lan dhata sekunder, kang dadi sumber dhata primer ing

panliten iki yaiku babagan informan inti kang mangerteni crita mula bukane tradhisi. Dene kang dadi sumber dhata sekunder yaiku informan tambahan kang bisa dadi penyengkuyung saka informan inti. Sumber dhata primer lan sumber dhata sekunder kang nduweni gegayutan uga bisa menehi wawasan ngenani UKK, saka loro sumber dhata kuwi banjur isa dadi dhata panliten.

Dhata Panliten

Dhata yaiku katrangan utawa bahan nyata sing bisa didadekake dhasar kajian. Wujude dhata yaiku bisa lesan utawa tulisan kayata cathethan lan rekaman asile wawancara karo informan (Lofland sajrone Moleong, 2011: 157). Dhata panliten ngenani UKK arupa dhata lisan lan dudu lisan. Dhata lisan arupa katrangan informasi lisan saka informan kang dikasilake saka wawancara lan rekaman suwara, kaya dene dhata arupa sajen lan ubarampe apa wae kang dienggo piranti *perantaran* dedonga ing sendhangkasebut, supaya dongane diijabahi. Saliyane kuwi dhata dudu lisan awujud dhokumentasi utawa foto. Dhokumentasi kasebut dijupuk nalika ditindakake adicara UKK.

UKK iki bahan dhata kang diutamake yaiku diperang dadi loro, yaiku dhata utama lan dhata tambahan. Bahan dhata-dhata kasebut bisa diasilake kanthi cara wawancara, ngamati lan dhokumentasi. Saka andharan kuwi bisa didudut yen anggone panliten ngenani UKK iki sumber dhata lan dhatane kudu saka informan, kayata kanthi ngamati, wawancara, nyathet, ngrekam, dhokumentasi lan poto-poto kang bisa nyengkuyung utawa bisa dadi bukti panliten.

Tatacara Nglumpukake Dhata

Teknik Observasi

Miturut Sudikan (2001:112) teknik observasi yaiku ndeleng utawa nliiti kanthi cara langsung kadadeyan-kadadeyan kang ana ing lapangan. Sudikan (2011: 86) ngandhrake anggone nglakoni observasi bisa diperang dadi rong jinis, yaiku: (1) observasi partisipasi, observasi kang nglibate panliti kanthi langsung sajroning kagiyatan, lan (2) observasi non partisipasi, observasi kang dilakoni kanthi ora nglibatake panliti ing sajrone kagiyatan kasebut.

Observasi iki dilakoni anggone golek dhata bab mula bukane, wujud ubarampe lan tatalaku kang ngrenggani, pambada lan pepadhane tradhisi, lan pamawase masyarakat marang tradhisi kasebut. Instrumen utawa lembar observasi kang digunakake panliti kanthi migunakake piranti tulis (buku cathetan lan pulpen, kamera kanggo jupuk gambar lan vidio sajrone UKK. Langkah-langkah sajroning nglakoni observasi yaiku:

- 1) Panliti nekani omah tokoh adat utawa sesepuh desa.
- 2) Panliti nekani papan panggonan dianakake UKK.
- 3) Panliti bebarengan karo pandherek UKK mara ing lapangandesa, banjur ndeleng persiapan tradhisi lan uga ndeleng prosesi tatalakune UKK.
- 4) Panliti njupuk dhokumentasi kanthi cara moto prosesi Tradhisi kasebut.
- 5) Panliti nyathet bab-bab kang mirunggan sajrone UKK.

Kaunggulane saka teknik *observasi* yaiku, panliti bisa melu ngrasakake kadadeyan kang ana ing lapangan. Kekurangane saka teknik iki yaiku anggone nliiti ora gampang amarga kudu wis ana suwi panggone

panliten. Saka teknik *observasi* iki bisa diasilake ngenani kahanan lan kasunyatan UKK.

Teknik Wawancara

Teknik wawancara dianakake kanthi tujuwan nglumpukake dhata utawa katrangan ngenani panguripane manungsa ing bebrayan minangka pituduh kang utama saka teknik observasi (Sudikan, 2001:90). Saka wawancara iki panliti ngolehi dhata kanthi cara langsung saka masyarakat lan para paraga kang nyengkuyung uga mangerteni babagan UKK.

Wawancara iki kanggo nggoleki dhata bab mula bukane anane UKK, makna wujud ubarampe lan tatalakune tradhisi. Panliten iki ngenani UKK nggunakake teknik wawancara kang direncakake lan wawancara ora direncanakake amarga teknik iki dienggo supaya bisa ngasilake dhata kang jangkep lan akurat. Wawancara supaya bisa lumaku kanthi trep lan pas karo opo kang direncanakake ngenani UKK kanthi cara wawancara luwih rowa. Miturut Sudikan (2001: 90) wawancara luwih rowa asipat tinarbuka, uga bisa ditindakake kanthi bola-bali, panliti ora langsung bisa percaya ngono wae marang katrangan kang diandharake infroman nanging butuh njingglengi luwih tliti ing lapangan. Langkah-langkah tatacara wawancara yaiku:

- 1) Nekani omah informan utawa sesepuh desa kanggo nemtokake papan lan dina kanggo nglakoni wawancara.
- 2) Nyusun dhaptar pitakon kang arep ditakokake marang infroman utawa sesepuh desa.
- 3) Nekani papan lan dina kang disarujuki kanggo ndelok adicara kebo-kebo kanggo wawancara kang cundhuk karo dina kang wis ditemtokake.

Panliti nyathet bab-bab kang wigati lan nduweni gegayutan karo UKK ing desa Alasmalang lan desa Aliyan.

Teknik Dhokumentasi

Dhokumentasi minangka babagan kang wigati banget anggone nglakoni panliten, amarga migunani kanggo ngasilake panliten kang *valid*. *Dokumentasi* kanggone ngupadi dhata-dhata ngenani bab-bab utawa *varian* kang arupa cathetan, transkrip, buku, surat kabar, kalawarti, prasasti, notulen rapat, lengger, agenda lan liya-liyane (Arikunto, 2006:202). Miturut Moleong (1986:216) dhokumen yaiku saben bahan kang tinulis utawa film, dene dhokumentasi Afifudin (2009:141) yaiku sawijne teknik kanggo nglumpukake dhata lan katrangan kanthi nggoleki lan nemokake bukti-bukti.

Dhokumentasi sajrone panliten iki diperang dadi loro yaiku: 1) Dhata dhokumentasi lapangan sajrone UKK kayadene poto sendhanglan papan panggonan kang dikeramatake, uga saperangan wujud barang kang dadi panyengkuyung anane crita tradhisi, kapitayan sarta tradhisi kang ana, 2) Dhata dhokumentasi kelurahan mujudake dhata kahanan desa Sekarputih. Saka dhata kuwi, bisa dimangerteni babagan kahanan masyarakat kang nduweni sambung raket karo ritual UKK. Tata cara dhokumentasi sajrone panliten UKK yaiku:

- 1) Panliti nekani papan kang ana gegayutan karo UKK.
- 2) Panliti njingglengi langsung apa wae kang ana gegayutan karo UKK.

- 3) Panliti njupuk gambar kagiyatan-kagiyatan kang ana sesambungane karo UKK kang jangkep karo ubarampe kang dibutuhake.

Piranti kang digunakake sajroning nindhakake dhokumentasi yaiku kamera lan handphone kanggo ngrekam lan moto kadadean ing sajrone acara kang lumaku. Dhokumentasi kang dikasilake dikarepake bisa dadi dhata panjangkep lan supaya dhata kasebut akurat.

Intrumen Panliten

Instrumen panliten yaiku piranti kang digunakake kanggo nggarap asile panliten kang wis dilakoni. Ana ing sajrone bab iki gayutane karo dhata kang dikasilake ing panliten yaiku, kualitas instrumen panliten lan kualitas pengumpulan dhata. Sajrone panliten kompratif kang dadi instrumen utawa alat panliten yaiku panlitine dhewe (Sugiyono, 2009: 59). Instrumen panliten miturut Arikunto (2013: 203) diarani sarana kang digunakake sajrone panliten supaya bisa lumaku kanthi gampang lan asile luwih jangkep, njlimet lan sistematis saengga luwih gampang diolah. Instrumen utawa piranti kang dibutuhake panliti kanggo nglakoni panliten yaiku:

- 1) Panliti minangka instrumen kang nggolek dhata
- 2) Lembar observasi kang digunakake kanggo nyathet sakabehe asil pengamatan sajrone panliten.
- 3) Dhaptar pitakonan kanggo wawancara.
- 4) Alat bantu utawa piranti bantu kang digunakake nalika panliten antarane:
  - a) Handphone (HP) kanggo ngrekam dhata nalika wawancara karo informan,
  - b) Kamera kanggo njukuk gambar utawa photo nalika adicara.
- 5) Buku cathathetan kanggo nyatet bab-bab kang wigati lan penting nalika nindakake panliten ing lapangan.

Tatacara Analisis Dhata

Panliten anggone nggunakake analisis dhata dheskriptif komparatif kanthi sistematis ngumpulake dhata saka wiwitan nganthi pungkasan. Miturut Sugiyanto (2008: 244) dhata kang wis dikumpulake banjur diurutake luwih dhisik miturut pola, kategori, unit-unite, uraian banjur diteliti lan dianalisis supaya panliti bisa nggawe dudutan saengga gampang anggone dimangerti dening panliti uga wong liya. Andharan kuwi menahi panliti katrangan anggone ngolah dhata saka wiwitan nganthi pungkasan dilakoni kanthi cara ing ngisor iki:

- 1) Transkrip dhata, anggone ngolah dhata lisan dadi dhata tulisan saka asile wawancara
- 2) Verifikasi dhata, yaiku dhata kang wis ana ing sajrone panliten kang wis ditranskrip banjur dipilih lan dipilah kang slaras uga cocog karo jinis kang dadi sasaran panliten.
- 3) Idhentifikasi lan kodifikasi dhata, yaiku perangan dhata kang digolongake lan dikumpulake miturut adhedhasar prakara kang diteliti.
- 4) Penafsiran utawa nerka dhata, yaiku upaya kanggo menahi katrangan ngenani dhata sing biasane ditegesi asil saka pungkasane panliten.

Panliten komparatif miturut Affifudin (2009: 85) yaiku ngenani dhata-dhata kang wis ana lan dikumpulake bisa arupa gambar utawa photo, lan ukara. Ing panliten iki uga dijlentrehake ngenani wujud tatalaku kang dadi pambada

lan pepadhaning UKK kayata mula bukane, tatalakune, ubarampene lan pamawase masyarakat. Saka panliten iki bisa dimangerteni yen bab-bab iki nduweni pambada anggone nglakokake tradhisi saengga padha karo kanyatan utawa fenomane kang ana ing masyarakat uga bisa mujudake sasaran saka panliten.

Tatacara Nyuguhake Asile Panliten

Sajrone panliten iki, bakal njlentrehake lan ngadharake asile panliten awujud laporan ngenani UKK wiwit crita mula bukane, tatalaku tradhisi, ubarampe lan komparasi utawa bandhinga kang ana ing sajrone tradhisi kasebut. Dhata kang wis diolah lan digolongake banjur disuguhake kanthi jangkep. Dhata-dhata kasebut dijlentrehake kanthi metode deskripsi komparatif yaiku panliten kang bisa nemokake pepadhane lan pambedane ngenani samubarang, pawongan, kadadeyan, idhe-idhe tumrap wong kanggo sawijining panliten Arikunto (2013: 310-311). Tata cara anggone nyuguhake asile analisis ing panliten iki mung nguunakake tatacara nulis asile panliten kanthi cetha lan lumrah ngunakake tembung-tembung kang lumrah lan gampang dimangerteni. Asile panliten diseratkanthi sistemaka panulisan skripsi, kaya ing ngisor iki:

BAB I : Purwaka, kang isine lelandhesan panliten underan panliten, tujuan panliten lan manfaat panliten

BAB II : Tintingan Kapustakan, kang konsep panliten

BAB III : Metode Panliten, kang isine ancangan panliten, objek lan papan panliten, dhata lan sumber dhata, tata cara ngumpulake dhata, instrumen panliten, tata cara analisis dhata, lan tata cara nyuguhake dhata.

BAB IV : Adharan Asil Panliten, kang isine pratelan saka asile panliten kang arupa andharan lan njlentrehan.

BAB V : Panutup, kang isine dudutan lan pamrayoga.

ANDHARAN ASILE PANLITEN

Kahanan Alam Desa Sekarputih

Desa sekarputih minangka papan panggonan tradhisi Kebo Ketan ditindakake. Desa sekarputih kalebu wewengkon kecamatan Widodaren Kabupaten Ngawi provinsi Jawa Timur. Desa kasebu bisa ditempuh kanthi jarak 35 km saka kutha Ngawi, lan 10 km saka Kecamatan Widodaren.

Kahanan Bebrayan

Desa Sekarputih minangka desa agraris, amarga masyarakate akeh sing daditani. Desa Sekarputih mujudake desa kang kalebu subur, amarga maneka wama jinis tanduran bisa ditandur. Lahan pertanian kurang luwih ambane 753 HA. Bab iki nuduhake pakaryan utama masyarakat desa Sekarputih yaiku olah tetanen. Jims-jinis tanduran ing desa Sekarputih maneka wama, kayata pari, jagung, tela, kacang-kacangan, dele, lan sayur-sayuran.

Saliyane dadi desa agraris, saperangan masyarakate mbudidayakake peternakan. Peternakan kang dibudidayakake masyarakat kayata temak pitik potong, pitik petelur, lele, lan bebek. Kahanan alam kang subur lan banyune sing akeh, cocog kanggo area olah tetanen lan budidaya maneka wama peternakan.

Pendhudhuk Desa Sekarputih

Adhedhasar arsip Desa Sekarputih akhir wulan Januari taun 2018, pendhudhuk Desa Sekarputih ana 6754 jiwa. Iku kaperang saka 3377 periya lan 3378 wanita.

Cacahing pendhudhuk Desa Sekarputih dijlentrehake ing Tabel ngisor iki.

Tabel 4.1
Cacah pendhudhuk Desa Sekarputih taun 2018

No	PERINCIAN	WAR GA NEGA RA RI		WAR GA NEGA RA ASING		JUMLAH		
		Periya	Wanita	Periya	Wanita	Periya	Wanita	Periya + wanita
1	Penduduk awal bulan ini	3376	3376	-	-	3376	3376	6751
2	Kelahiran bulan ini	2	3	-	-	2	3	5
3	Kematian bulan ini	1	1	-	-	1	1	2
4	Pendatang bulan ini	2	1	-	-	2	1	3
5	Pindah bulan ini	2	1	-	-	2	1	3
6	Pendhudhuk akhir bulan ini	3377	3378	-	-	3377	3378	6754

Sumber : Arsip Desa Sekarputih 2018

Tabel kasebut nuduhake cacah penduduk desa Sekarputih. Penduduk wanita ing desa Sekarputih luwih akeh tinimbang penduduk priya. Cacah penduduk wanita ana 3378 lan penduduk priya ana 3377, bedane yaiku 1 wong.

Sistem Pangupajiwa Desa Sekarputih

Sistem Pangupajiwa kang diduweni masyarakat desa Sekarputih iku maneka warna. Adhedhasar data saka arsip desa Sekarputih taun 2018, pakaryan kang paling akeh diugemi dening masyarakat desa Sekarputih yaiku tani, jalaran kahanan desa Sekarputih subur. Kahanan desa kang subur kasebut bisa kanggo mbudidayakake maneka macem tanduran. Tanduran sing paling akeh dibudidayakake dening masyarakat yaiku pari, jagung, tela, kacang, dhele, sayuran, lan woh-wohan. Pari minangka tanduran sing paling akeh ditandur nduweni area watara 515 HA. Jagung ditandur ing area watara 70 FIA. Tela ditandur ing area watara 75 FIA. Semono uga, kacang watara 5 FIA, dhele watara 80 HA, sayuran watara 7,6 HA, lan woh-wohan ana 8943 wit. Supaya luwih cetha, sistem pangupajiwa masyarakat desa Sekarputih dijlentrehake ing tabel ngisor iki:

Tabel 4.2 Sistem Pangupajiwa Masyarakat Desa Sekarputih Taun 2018

No.	PANGUPAJIWA	CACAH
1.	Tani	1021
2.	Buruh Tani	920
3.	Pengusaha Industri	20

4.	Buruh Industri	75
5.	Buruh Bangunan	40
6.	Dagang	27
7.	Angkutan	35
8.	PNS	76
9.	Pensiunan	25
10	Lain –lain	580
	TOTAL	2819

Sumber : Arsip Desa Sekarputih taun 2018

Tabel mau nuduhake sistem pangupajiwa masyarakat desa Sekarputih. Pakaryan kang paling akeh yaiku tani kanthi cacah 1021. Babagan sing kaya mangkono, cundhuk karo kahanan geografis desa Sekarputih kang subur lan cocok kanggo nandur maneka warna tanduran. Sistem pangupajiwa kang paling akeh kaloro yaiku buruh tani. Cacah tani ing desa Sekarputih kang akeh mau, njalari penduduk sing ora nduweni lemah milih makarya dadi buruh tani. Pangupajiwa kasebut kayata pegawe swasta, tukang pijet, ahli pengobatan tradhisional, dhukun, pembantu rumah tangga, lan liya-liyane. Bisa diterangake yen sistem pangupajiwa utama masyarakat desa Sekarputih yaiku olah tetanen. Tanduran pari minangka tanduran sing nduweni lahan paling amba. Tanduran pari nduwem lahan watara 515 HA lan jagung ditandur ing area watara 70HA.

Pendhidhikan Desa Sekarputih

Pendhidhikan mujudake sarana kanggo nemtokake pola pikir masyarakat. Masyarakat kang nduweni pendidikan kang dhuwur bakal nduweni wawasan sing amba lan pola pikir sing maju. Pola pikir kang maju kasebut bisa nggampangake anggone nampa lan milah-milah samubarang kang mlebu ing lingkungan masyarakat. Suwalike, sansaya cendhek tingkat pendidikan bakal sansaya angel anggone nampa samubarang kang anyar. Apa maneh bab sing anyar ora cundhuk karo pranatan sing ana ing masyarakat. Masyarakat ing desa Sekarputih tamatan SD mujudake tamatan paling akeh. Supaya luwih cetha anggone mangerteni tingkat pendidikan penduduk desa Sekarputih, bakal dijlentrehake ing tabel ngisor iki:

Tabel 4.3 Cacah Pendhudhuk Desa Sekarputih taun 2018 Adhedhasar Tingkat Pendhidhikan

No.	Jenjang Pendhidhikan	Cacah
1.	Durung Sekolah	509
2.	Ora Tamat Sekolah	990
3.	SD	3039
4.	SMP/MTs	1200
5.	SMA	910
6.	Perguruan Tinggi	106
	Total	6754

Sumber : Arsip Desa Sekarputih taun 2018

Kahanan Ekonomi Masyarakat Desa Sekarputih

Masyarakat desa Sekarputih kaperang saka 2023 KK (Kepala Keluarga). Dideleng saka kahanan omah penduduk, kahanan ekonomi masyarakat desa Sekarputih kalebu menengah. Omah penduduk desa Sekarputih kaperang dadi loro, yaiku adhedhasar bahan bangunane

Ian adhedhasar bahan mester. Andharan ngenani bab kasebut dijentrehake ing tabel ngisor iki:

Tabel 4.4 Kahanan Ekonomi Pendhudhuk Desa Sekarputih Adhedhasar Omah Pendhudhuk taun 2018

No.	Jinis Omah	Cacah
1.	Adhedhasar Bahan Bangunan Bata Kayu/pering	780 58
2.	Adhedhasar Bahan Mester Keramik/marmer/tegel Bata/semen rabatan	592 324

Sumber : Arsip Desa Sekarputih taun 2018

Tabel kasebut nuduhake bahan-bahan bangunan kang digunakake kanggo gawe omah. Adhedhasar bahan bangunane, bahan bata paling akeh digunakake, yaiku ana 780 omah. Adhedhasar bahan mester, bahan keramik utawa marmer lan tegel paling akèh digunakake yaiku ana 592 omah. Katrangan kasebut bisa nuduhake yen kahanan ekonomi desa Sekarputih kalbu menengah. Saliyane kang wis diandharake mau, ana maneh babagan kang bisa nambah tingkat ekonomine masyarakat desa Sekarputih. Babagan kasebut yaiku anane sendhang Marga lan alas sing didadekake pariwisata. Miturut Bapak Sukiman minangka kepala Desa Sekarputih, babagan iku mau bisa ningkatake ekonomi masyarakat.

Agama Masyarakat Desa Sekarputih

Agama minangka kapitayan sing diduweni saben manungsa. Manungsa nduweni cara dhewe-dhewe kanggo ngungkapake rasa kapitayane tumrap Pangeran. Saben manungsa uga bebas nemtokake agamane tanpa ana sing meksa. Semono uga masyarakat desa Sekarputih kang bebas anggone nemtokake agama sing dipercaya. Sajroning masyarakat desa Sekarputih tuwuh saperangan agama sing ngrembaka, kayata Islam, Kristen, Katolik, lan Budha. Masyarakat desa Sekarputih pancen ngenut kapitayan kang maneka warna, nanging karukunan sajrone masyarakat tetep kajaga. Masyarakat uga ora mbedak-bedakake agama sing dianut dening saben-saben pawongan. Supaya luwih cetha ngenani agama kang diugemi masyarakat desa Sekarputih, bakal dijentrehake ing tabel ngisor iki:

Tabel 4.6 Cacah Pendhudhuk Desa Sekarputih taun 2018 Adhedhasar Agama

No.	Jinising Agama	Cacah
1.	Islam	6069
2.	Kristen	523
3.	Katolik	157
4.	Hindu	-
5.	Budha	5
6	Liya-liya	-
		6754

Sumber : Arsip Desa Sekarputih taun 2018

Tabel kasebut nuduhake pendhudhuk desa Sekarputih akeh sing ngugemi agama Islam. Penduduk desa Sekarputih ngugemi agama Islam kanthi cacah 6069 wong. Agama kaloro sing paling akeh diugemi dening masyarakat yaiku agama Kristen, cacah ana 523 wong. Masyarakat Sekarputih pancen akeh kang ngenut agama

Islam, nanging masyarakat kasebut isih akeh kang percaya. Ian nindakake adat istiadat warisan para leluhure. Umume kapitayan sing kaya mangkono diarani Islam kejawen. Kahanan kasebut dibuktekake saka anane tradhisi kang ditindakake dening masyarakat, kayata Tradhisi Kebo Ketan.

Sesambungan Etnografis karo Tradhisi Kebo Ketan

Haviland (sajrone Endraswara 2015: 2) menehi andharan babagan kajian etnologi kang kedah perspektif holistik, maksute yaiku para panliti kang nyinauni babagan etnologi kudu bisa mahami lan mangerteni budaya etnis kanthi cara komparatif kanthi tujuwan bisa mangerteni babagan sejarah anane tradhisi ing saben etnis lan proses evolusi uga panyebaraning budaya ing dunya. Yen mangkana bisa didudut yen etnologi budaya Jawa yaiku ilmu budaya kang nyinauni lan nliiti etnis Jawa utawa suku Jawa. Etnologi budaya Jawa yaiku ilmu kang nyinauni budaya suku Jawa kang nduweni gegayutan karo budaya kang ana lan ngrembaka ing masyarakat Jawa.

Panliten etnografi yaiku kagiyatan pangumpulan bahan katrangan utawa data kang ditindakake kanthi cara sistematis ngenani tata lakune masyarakat, saengga saka katrangan kasebut bisa digawe deskripsi ngenani kabudayan sajrone masyarakat kasebut. Sesambungan etnografis marang tradhisi uga kagambar sajrone tradhisi ganti langse lan kahanan masyarakat desa Sekarputih. Kahanan kasebut kayata kahanan bebrayan, penduduk desa Sekarputih, sistem pangupajiwa masyarakat desa Sekarputih, pendidikan masyarakat desa Sekarputih, kahanan ekonomi masyarakat desa Sekarputih, lan agama kang dianut dening masyarakat desa Sekarputih. Kahanan masyarakat kasebut kang ndadekake tradhisi Kebo Ketan ditindakake minangka perkembangan budaya. Sajrone tradhisi kasebut nyakup deskripsi saka benda-benda, tumindak, prastawa kang ana ing panguripan sosial masyarakat. Mula saka iku kahanan etnografis masyarakat desa Sekarputih uga nduweni gegayutan sajrone tradhisi Kebo Ketan. Amarga masyarakat minangka pelaku saka tradhisi kasebut.

Mitos Daupe Ibnu Kodok Sukodok

Mitos daupe Ibnu Kodok bisa dadi mula bukane anane upacara Kebo ketan, jalaran saka mitos kuwi mau nglairake sejarah. Mula bukane UKK iki bakal dijentrehake ing ngisor miturut versi-versi saka informan. Mula bukane UKK iki saka konsep Seni Kejadian berdampak sing dipelopori Bramantyo Prijosusilo. Pak Bram mujudake yen seni iku ora mung minangka kreasi kabudayan sing ngandung aspek estetika, utawa mung alat kanggo seneng-seneng. Seni kejadian berdampak kang dibangun Pak Bram lewat UKK sing dilaksanakake rutin sabet taun nduweni fungsi sosial. Pak Bram ngurepkake seni Tradhisi Kebo Ketan sing meh ilang.

Sendhang Margo yaiku sendhang kang manggon ing Alas Begal jarahe kurang luwih limangkilo meter saka omah lawas Sekaral. Dalan tumuju ing sendhang Marga kayata *off road*, dalanan watu lan embet nalika udan, ibarat kali sing asat banyune. Kira-kira kurang luwih rongpuluh menit saka sekaralal tumuju dhusun Kebon Agung Desa Sekarputih, ing kunu mobil utawa motor ora bisa mlebu ing dalan sendhang marga, mobil utawa motor bisa dititipake ing pelatarane warga ing kono. Dhusun

kebon agung minangka dhusun pungkasan tumuju sendhang Marga. Mlaku kira-kira rongkilo mengko bakal ketemu jembatan rusak, ing kunu ana dalan pilihan, yen menggok nengen bakal kepethuk sendhang Ngiyom, sendhang ngiyom nduweni banyu song bening lan resik, nanging papan panggonane kuwi kayata ora kerumat. Akeh wit-witan sing ora diopeni kanthi apik. Saka sendhang ngiyom kira-kira mlaku rongkilo setengah mengko wis tekan ing papan panggonane sendhang marga. Papan panggonan sendhang marga iki awujud kolam renang lawas sing wis rusak lan ambruk, adoh saka crita-crita jaman biyen nalika sendhang marga isih asri lan isih dadi papan pariwisata.

Crita kang kaya mangkunu salaras karo apa kang dicritakake dening Pak Brambantyo Perijosusilo yaiku minangka pelopor saka Tradhisi Kebo ketan iki. Kaya kang diandharake Pak Bram yaiku kaya ing ngisor iki :

“Aku periatin nalika nyawang kahanan sendhang Marga sing wis rusak kaya dene ora kramut, biyen nalika cilikan ku sendang Marga iki dadi panggonan pariwisata, akeh sing renang lan dolanan ing sendhang Marga. Kahanan sendhang marga biyen lan sadurunge ana tradhisi kebo ketan iki wis beda banget, biyen banyune bening, wit-witane ijo, hawane adhem lan asri. Mula saka kuwi aku kepingin supaya sendhang marga iki kopen lan mbalik kaya dene jaman cilikan ku mbiyen. Sing asri lan banyune nyumber, supaya masyarakat iki ora susah anggane nggarap sawah, uga bisa ngangkat perekonomian masyarakat ing desa Sekarputih iki.”

Saka critane Pak Bram kuwi mau bisa didudut yen kahanan sendhang marga kuwi gawe periatin Pak Bram, uga masyarakat .

Gambar 1. Jembatan nuju ing sendhang Marga.

PeriSetyowati minangka peri kang njaga ing sendhang Marga. Setyowati mangerteni kahanan sendhang marga kang rusak lan ora kramut kaya mangkunu kaya dene diiris atine. Kahanan sendhang marga kang kaya mangkono bisa diarani porak porandha ing alam ghaib. Papan panggonane peri setyowati wis ora karuwan wujud, nanging peri setyowati ora gampang cilik ati, peri setyowati nggolek pitulungan marang sapa wae sing bisa nulung, kanggo ndandani papan panggonane sing wis rusak. Peri setowati ngumbara nganti tekan alas ketonggo, nalika iku ora sengaja Mbah Kodok lan pak Bram, uga Ibu sari minangka garwane pak Bram uga ana ing Alas kunu. Ing alas ketonggo kuwi mau mbah kodok kepethuk karo peri Setyawati, ing kunu mbah kodok lan peri setyawati banjur kenalan. Mbah kodok yaiku minangka seniman tuwa sing asale saka solo, mbah kodok minangka kancane pak Bram ing bengkel teater. Sawise kedadeyan kuwi mbah kodok kerep crita yen dheweke kerep ditemoni peri setyowati ing ngimpi.

miturut informan yaiku Pak Budiyo meh padha karo sing dicritakake ing mula bukane Kebo Ketan versi buku SKB. Yen dicritakake mbah kodok lan peri setyowati

bakal jejodhowan kang sejati. Mbah kodhok oleh pralambang saka ngimpi yen dheweke kudu bisa ndandani papan panggonane dhayang Peri Setyowati. Lewat pralambang kuwi mau mbah kodhok saya gedhe tekate supaya bisa daup klawan Peri Sulisyowati. Daupe mbah Kodhok iki dipangestoni lan bakal ditekani kabeh dhayang ing nuswantara, amarga lagi iki ana sejarah yen manungsa daup klawan Peri sing diadakake ing dunya lan ing alam ghoib. crita ngenani Setyowati ngrembaka banget ing masyarakat. Saka saperangan crita ana sawijine benang abang kang tuwuh tanpa ana rekayasa. Akeh kang ngarani yen Setyowati yaiku sawijine budhak Raja Brawijaya Pamungkas. Ana crita yen Raja Majapahit pungkasan iku moksa ing pucuk gunung Lawu.

Mbah Kodok yaiku minangka seniman tuwa sing asale saka solo, mbah kodok minangka kancane pak Bram ing bengkel teater. Sawise kedadeyan kuwi mbah kodok kerep crita yen dheweke kerep ditemoni peri setyowati ing ngimpi. Saka kuwi muncul gagasan yen mbah kodok bakal rirabekne marang peri setyowati. Saka gagasan kuwi mau pak Bram minangka sutradara adicara Rabine mbah Kodok lan Peri setyowati. Saka adicara rabine mbah Kodok lan Peri Setyowati kuwi mau kayata nemu momentum relevansi kanggo ndandani sendhang Marga kang wis porak poranda.

“Tradhisi kebo ketan menika tradhisi ingkang sae, tradhisi kebo ketan bias mujudake tentreme masyarakat Desa Sekarputih, tradhisi kebo ketan menika dipun gagas kaliyan pak Bramantyo Perijosusilo yaiku seniman asli Ngawi kang lair asli saking Desa Sekaralas. kebo ketan iki kanggo mengeti maulud Nabi Muhammad SAW. Lan bakal dilaksanakake saben taun. (wawan rebug 12 Desember 2017)”

Upacara kebo ketan taun iki dilaksanakake tanggal 2-3 Desember, yaiku nuruti nasihat saka Habib Lutfi Yahya. Kebo ketan dilaksanakake kanggo mengeti maulud Nabi Muhammad SAW. Perayaan kebo Ketan iki dirayakake sajrone budaya jawa kontemporer lan dilaksanakake dening masyarakat Desa Sekarputih lan Sekaralas uga didukung LSM Kraton Ngiyom. Kebo Ketan taun iki nduweni tema PENAWAR RACUN DEVIDE ET IMPERA. Anane kebo ketan iki awale saka crita ibnu kodok sukodok kawin karo peri setyowati, yaiku dhayang sing njaga sendhang Marga lan sendhang Ngiyom. tresnane mbah kodok marang proi setyowati uga gedhe banget. Peri setyowati kepingin yen sendhang marga nduweni manfaat kanggo masyarakat sing sakupenge, uga mbalekake alas kang wis didadekake sawah dening masyarakat kunu, alas sing samestine ditanduri wit-witan supaya ngasilake sumber banyu kang bening, lan uga mbalekake supaya sendhang marga bisa dadi papan panggonan kang resik

“Tradhisi kebo ketan iki saben taun rame banget, lan akeh saka desa-desa liya melu nyengkuyung adicara kebo ketan iki. Mula saka kuwi keraketan ing masyarakat bias kawujud, ya salah sijine symbol ketan mau, ketan yaiku di maknane keraketan (wawan rebug 12 Desember 2017)”

Ing adicara temu pinanganten iki ibnu kodok sukodok didaupake karo peri setyowati. Masyarakat sing ana ing kunu uga nyekseni adicara iki, yaiku rabine manungsa

kaliyan dhayang sendhang marga. Ing adicara iki uga ana tarian sakral kanggo nglipur masyarakat ing kunu.

Gambar 3 gambar 4

Ora mung adicara siraman nanging ing temu manten daupe mbah Kodok lan Peri Setyawati uga ana tarian bedaya kang gambarake yen ing adicara kuwi adicara kang babagya, ing kunu masyarakat diwenehi hiburan yaiku tarian sakral, tarian bedaya, Pementasan wayang kulit kanggo mungkasi rerentengane adicara daupe mbah kodok lan Peri Setyawati. Wayang kulit iki digelar ing tengah alas yaiku ing antarane sendhang marga lan sendhang ngiyom. Kanthi dalang Ki Dirman Ronggo Darsono, lan uga kesenian reog Sekar Budaya dari Kebon Agung. Seniman saka paguyuban Ngesti manunggal komunitas lima gunung, song meri saka pacitan, lan uga swara suling lan sakuhaci sing apik banget saka misbach kanggo ngiringi olah gerak sing isine ndedunga. Lan inti adicara iki yaiku sakralisasi sendhang marga dening mbah Prapto Suryodarmono dikancani karo Galih Naga Seno, lan dipungkasi adicara tumpengan kanggo ucap rasa syukur.

Gambar 5

Sabubare adicara daupe mbah kodok lan peri setyawati, warga desa sekarputih ngenekake adicara tanem ing sendhang marga lan kiwa tengene sendhang marga, lahan sing biyen didadekake salah, saiki dibalekake fungsine dadi alas maneh, adicara tanem iki supaya sendhang marga bisa asri kaya jaman semana. Diwiwiti saka tumpengan lan uga diiringi karo kesenian kontenplatif musik lan gerak dening mas Gon Gun, Misbach uga mbak Wirastuti Susilaningtyas, uga kanca saka komunitas Wisma Seni Solo. Adicara iki mbuktekake janjine mbah kodok marang peri setyawati yen bakal mbangun maneh keraton sing wis rusak. Masyarakat sing biyasane nggarap sawah ing alas saiki alih lahan supaya lancar anggone tanem ing sendhang marga iki. Kedadeyan iki uga kanggo mengeti laire anak mbah kodok uga dhayang peri setyawati sing lair kembae dampit saka rong cuping irunge ibune. Sing karo mbah Kodok diwenehi jeneng Jaga Samudra lan Sri Parwati. Mula saka kuwi digelar adicara Kebo Ketan yaiku kanggo Tradhisi tahunan ing Desa sekarputih.

Tatalakune Upacara Kebo Ketan

Tatalakune Sadurunge Upacara Kebo Ketan Tahap 1

Sajrone Tatalaku Upacara Kebo Ketan iki mengko kang bakal diandharake yaiku (1) Musyawarah panyusunan panitia slametan wiwit tanem ketan lan ngrancang rantaman kegiatan kang bakal ditindakake, (2) ngandharake babagan apa wae kang ditindakake ing Slametan utawa bancakan wiwit tanem ketan, (3) musyawarah maneh nyusun panitia Upacara Kebo ketan, (4) nyiyapake Ubarampe, lan (5) Nyiyapake Papan panggonan. luwih gamblange bisa kadeleng ing ngisor iki.

Musyawarah Panyusunan Panitia Slametan Wiwit Tanem Ketan

Kegiatan kang kapisan yaiku biasane kumpul, sedina sadurunge adicara slametan wiwit tanem ketan. Nyamptakake ubarampening kanggo Slametan wiwit tanem ketan. Kanggone para bapak-bapak ngesiki kebon utawa papan kanggo nindakake slametan, masang banner utawa spanduk kanggo wiwitan slametan Tradhisi Kebo Ketan ing gapura ngarep omah tuwa sekaralas.. Bapak-bapak padha guyub anggone mbabati suket lan nyingkirake sampah ing papan panggonan kang bakal kanggo slametan, dene esuke kari nggelari terpal lan klasa. Kejaba kuwi bapak-bapak uga kudu wis nyamptakake wijining ketan kang bakal ditandur, uga wijining kenikir kang bakal ditandur. Dene ibuk-ibuk esuke wis olah-olah masak nggawe tumpeng, ana sing bagiyon adang sega, golek godhong gedhang, ana sing gawe kulupan, ana sing gawe apem, ana sing gawe sambel goreng lan liya-liyane. Kabeh dirembug kang becik, bakune supaya kegiatan slametan wiwit tanem ketan bisa lumaksana kanthi saapik-apike uga lancar.

Slametan Wiwit Tanem Upacara Kebo Ketan

Slametan kang kapisan iki dadi pratanda yen kraton ngiyom bakal ngadhakake upacara kebo ketan. Kegiatan iki diadani kanthi nandur wiji ketan ing sawah nduweke desa Sekarputih. Kenapa kok ketane nandur dhewe ora tuku, jalaran upama tuku regane beras ketan kae larang, tegese bisa mlirit wragate kegiatan Upacara Kebo Ketan iki. Kejaba kuwi, supaya warga masyarakat bisa ngrasakake asil tandurane dhewe, wiwit nandur, manen nganti dhahar asile panen. Biasane wong tandur, ngopeni sawah, ngrabuk tanduran kuwi diopahi, nanging iki tanpa ana opahe.

Slametan kang kapisan iki isine bancakan wiwitan nandur ketan organic kanggo Tradhisi kebo ketan. Kegiatan iki kawiwitan jam 07.00 esuk, ing omah tuwa Sekaralas. Dadi ibu-ibu jam 07.00 kudu wis nyamptakake tumpeng lan ubarampene tumpeng ana ing omah tuwa sekaralas. Tumpeng mau isine kang utama yaiku sega putih lan kuning kang awujud krucut lincip mendhuwur, iki pralambang minangka pangarep-arep utawa panyuwunan marang Gusti supaya tansah piningan gemah-riyah, ayem-tentrem lan murah sandhang pangan.

Lawuhe yaiku iwak pitik ingkung utawa pitik jago kang dimasak lan diwenehi bumbu kanthi wutuhan, ora diirisi cilik-cilik. Biasane dibumboni kuning utawa kunir kang diwenehi areh. Diarani ingung tegese supaya tansah manekung marang purbaning Gusti kang Maha Kawasa kanthi linambaran manah kang wening, ngendalekake dhiri pribadi lan tansah kudu tetep sabar utawa ngereh rasa.

Sing ora keru yaiku sayur urap-urap, sing isine umume kangkung, bayem, kacang sayur, tauge, kluwih la bumbu sambel saka parutan klapa. Kabeh mau nduweni makna dhewe-dhewe, sing kapisan yaiku kangkung sing berarti pangarep-arep supaya tansah jinangkung mring Gusti. Bayem sing tegese mugya tansah piningan ayem tentrem kalis ing rubeda. Tauge utawa cambah sing tegese supaya manungsa bis akaya dene tanduran tauge sing bisa thukul. Kacang sayur utawa kacang dawa kae nduweni makna mugya saben manungsa nduweni pangangen-angen

utawa pamikira sing tansah dawa luwih adoh ing tembe ngarepe. Dene Kluwih tegese supaya tansah diparingi kaluwihan saking Gusti. Bumbu urap-urap sing tegese bisa paring panguripan tumrap sakabehane manungsa mligine kulawarga.

Sawise tumpeng saubarampene wus samapta kabeh, sigra adicara dibukak sedela dening panitia banjur diarak digawa mlaku wiwit omah tuwa Sekaralasan tumuju papan kanggo slametan yaiku ing kebonan sacedhake sawah kang kanggo nandhur wijining ketan lan kenikir. Dadi sadurunge, panitia wis ana sing nyamaptakake nggelar klasa lan terpal ing papan panggonan sacedhake sawah kanggo papan slametan. Anggone ngarak tumpeng mau kairing para warga masyarakat desa Sekarputih wiwit bocah cilik-cilik, rumaja nganti pawongan kang wus diwasa.

Gambar 6 lan Gambar 7

Sawise tumpeng kang diarak mau wis tekan ing sacedhake sawah sigra ditata kanthi permati dening panitia. Sawise kuwi katindakake slametan utawa dedonga manungku puja mring Hyang kang Maha Kawasa apa kang dadi panyuwunan sakabehing warga. Adicara kawiwitan saka pamedhar sabda saking Bapak Lurah banjur diterusake manungku puja kang dipangarsani dening sesepuing desa. Sawise manungku puja banjur ditindakake kembul bujana sesarengan. Saperangan warga diwenehi tumpeng sithik-sithik dibungkus godhong gedhang, ana sing didhahar ing ngenggon ana kang digawa mulih.

Sabanjure slametan banjur katindakake tanem wijining ketan kang ditindakake dening para warga kang wus samapta nindakake tandur. Kejaba kuwi uga ing sapinggire sawah, winih kenikir disawurake ing sapinggire sawah utawa tegalanne. Winih kenikir uga melu ditandur kanggo nindakake Upacara Tradhisi Kebo Ketan jalaran winihkenikir iki bisa ngasilake kulupan kang nduweni manfaat kang sae kanggo masyarakat. Kenikir bisa kanggo kuluban nalika slametan adicara UKK, mula kuwi masyarakat wis ora bingung bab apa kangarep dimasak nalika slametan UKK. Kejaba kuwi uga bisa ngirit prabeyane kegiatan iki. Anggone nandur ketan iki manggon ing sawahe desa ing lor desa Sekarputih. Kawiwitan jam 07.00 nganti sarampunge.

Musyawah Nyusun Panitia Upacara Kebo Ketan

Bab kang dirembug yaiku Organisasi kraton Ngiyom padha nunjuk sapa wae kang dadi panitia, ora mung panitia wae nanging uga nyiapake rentetan sapa wae kang bakal diundang kanggo ngisi adicara UKK. Ing persiapan panitia iki uga ana pasukan semut, sapa ta kuwi pasukan semut? Pasukan semut yaiku panitia sing umure isih bocah, kira-kira isih SD. Pasukan semut kuwi panitia kanggo resik-resik lan tujuwane kanggo ngajari bocah-bocah supaya dheweke resikan utawa gelem bebuwang sampah ing papan panggonane tujuwane. Supaya lingkungan resik, mula saka kuwi diwiwiti saka bocah-bocah ing desa

Sekarputih. Mula saka kuwi organisasi kraton ngiyom iki nduweni pangaribawa sing apik kanggo desa sekarputih.

Nyiapake Uba Rampe

Sakwise nyiapake panitia banjur nyiapake uba rampe. Uba rampe kang wigati banget ing kene akeh banget kang diaspake sing baku yaiku Kebo, ing kene panitia ora gawe kebo tenan kanggo adicara UKK nanging Kebo gawean manungsa sing bakal diarak. Saliyane kebo uga nyiapake renik-renik e kayata gawe kenthongan, obor lsp. Ing UKK pisanan kebo digawe saka pring, yaiku dirancang saka pring kang dibentuk wujud kaya kebo persis, ning ukurane gedhe, saliyan kuwi uga gawe tandu kanggo nggotong kebo nalika diarak nanging nalika kebo digawe saka pring lan ketan abang putih kanggo nutup awake, akeh masyarakat sing ora keduman lan dianggep ketan mau mubadzir amarga wis ora resik lan ora bisa dipangan.

Mula saka kuwi ing taun kepindho panitia ora mbaleni maneh ngrancang kebo saka ragangan pring nanging ing taun kepindho kebo digawe saka fiber kang jenise kalebu seng. Ing kene kebo saya abot nanging dadine saya apik lan tandune uga luwih gedhe lan kudu luwih kuwat. Kebo sing digawe saka fiber kuwi mau luwih trep kanggo UKK iki amarga ketane langsung diendum nalika bancakan. Saliyane kebo sing kudu diaspake uba rampene yaiku gaman-gaman.

Nyiapake Papan Panggonan

Sawise nyiapake uba rampe kanggo UKK iki banjur nyiapake papan panggonan kanggo adicara. Tradhisi kebo ketan manggon ing omah tuwa sekaralasan lan diterusake ing sendhang marga, uga diarak tumuju ing lapangan desa Sekarputih, mula saka kuwi panitia lan warga sekitar desa sekarputih uga nyiapake papan panggonan kasebut, lan uga nyiapake kerangkane kebo sing digawe saka fiber, uga gawe kandang kebo, rong minggu sadurunge adicara kuwi dilaksanakake, para pasukan semut uga melu ngresiki lan nyiapake papan panggonan supaya adicara kebo ketan iki bias kalaksanan kanti lancar. Para warga uga melu gotong royong nyengkuyung adicara iki.

Omah tuwa sekaralasan uga dadi panggonan panitia lan LSM Kraton Ngiyom. ing omah tuwa sekaralasan kebo diguyang lan disakralake. Kebo disakralake kanthi cara nyiram kembang, uga nyumet dupa lan kebo banjur diguyang, akeh masyarakat uga melu ing prosesi iki. Sawise kebo diguyang kebo diarak tumuju ing papan panggonan liya yaiku ing Sendhang Margo. Sendhang Margo dipercaya minangka papan panggonane Dewi Setyawati yaiku garwane Mbah kodok.

Tatalaku Upacara Kebo Ketan Tahap 2

Tradhisi kebo ketan diwiwiti jam 08.00 WIB tanggal 2 desember lan dipungkasi tanggal 4 desember bareng karo pungkasane pagelaran wayang kulit. Prosesi iki diwiwiti saka omah tuwa sekaralasan lan diterusake ing sendhang marga ing Alas Begal lan dipungkasi ing Lapangan Desa Sekarputih. Tradhisi kebo ketan iki dipungkasi tanggal 4 Desember bareng karo pungkasane pagelaran wayang kulit dening Ki Seno Nugroho saka Yogyakarta. Lan uga dipungkasi karo pasukan semut. Pasukan semut yaiku

bagian integral saka kraton ngiyom, pasukan semut yaiku nduweni tugas ngesiki papan panggonan nalika Tradhisi diwiwiti nganti adicara dipungkasi.

Gambar 7

Kanthi cara ora sengaja, akeh sing ninggalna sampah. Durung ana kajiyon kusus ngenani dhampak sampah ing sholat *ied* sajrone urip sabendina, nanging kita bisa ndeleng yen wis kedaden akeh owah-owahan sajrone rasa suci kaitane ruwang. Sajrone tata ruwang tradhisional, papan kanggo mbuwang banyu mesthi dipisah adoh saka papan kanggo sholat. Saiki ora maneh. Ing pom bensin (SPBU) kang masang gambar kubah symbol mesjid karo teks TOILET, kang nggambarake sawijine pemahaman bawah sadhar kang mrihatinake banget, kaya-kaya toilet karo mushola iku padha.

Tuladha liyane owah-owahan nile kang kedaden gandheng karo owah-owahan prosesi ritual, bisa kita deleng sajrone penambahan ora sadhar sajrone prosesi ritual Kaji lan Umrah. Saiki prosesi ritual ing lokasi Ka'bah ora mung tawaf lan sa'I, lan yen mungkin ngambung Hajar Aswad, nanging ditambah kanthi poto nggegeri Ka'bah. Ritual poto nggegeri Ka'bah kanggo nguwatake nile ing ngendi bukti dijital kesholehan, dibutuhake kanggo apa wae, wiwit saka milih mantu nganti tekan milih presidhen.

Aku sakanca ndhesege pamrintah supaya ndandani Tradhisi kebo ketan taun iki ana 873 seniman pendukung saka ragam bidang seni saka liya-liya daerah. Saka persiapan sing uwis-uwis kraton ngiyom ngundhang kurang luwih 17 kabupaten sing dilewati Kali Bengawan Solo. Agus Riyanto DPRD Kabupaten klaten Uga ngirim 370 personel klompok Seni Gora Swara Nusantara lan Kabupaten Boyolali ngirim Drum Blek 25 personel lan topeng ireng 20 personel. Uga saka kabupaten Tanggulangin Ngirim Rombongan Barong Abang kurang luwih 70 personel. Saka madiun ngirim rombongan Dongkreng kanthi 35 personel. Saka Yogyakarta ngirim pasukan Kraton, Bregeda Niti Manggala saka Gedgong Kiwa 60 personel, lan saka Kampus UGM ngirim 15 personel sekar pengawikan.

Kanggo nata papan panggonane adicara kebo ketan iki Budiyono Kampret uga ndesain supaya panggonan adicara iki nduweni seni artistik, Budiyono Kampret uga kerja bareng seniman kayu saka Desa Gendol, Sine yaiku Thoyip Bukhoeri lan Suwari. Lukisan Budiyono kampret uga nggiasi gerbang ngarep lan uga ngubengi tandu sang kebo ketan nalika diarak, lan uga ngubengi wit kepuh sing dawane 17 meter.

Persiapan sang kebo ketan diarak tumuju sendhang Marga. Prosesi arak-arakan iki akeh banget kang padha melu ngiringi. Sakabehe pangisi acara ing Tradhisi gilir gumilir melu ngarak sang kebo.

Gambar 8

Sawise teka ing sendhang Marga sang kebo diguyang. Pengguyangan sang kebo ing Sendhang Marga lan disambut antusias para warga sekarputih lan sakupenge. Sakralisasi pengguyangan sang kebo ketan lan diiringi tarian sakralisasi saka ubud Bali.

Sawise sakralisasi pengguyangan sang Kebo, lan wis nglewati tata laku sakralisasi, sang kebo uga ditutup karo kain mori mubeng ing tandu sang kebo, lan sang kebo diarak saka sendhang Marga tumuju lapangan Desa Sekarputih. Prosesi pengarakan sang kebo iki disambut para seniman ing pos-pos sing wis disiapake panitia. Sang kebo ketan disambut pasukan Kraton, Bregeda Niti Manggala lan diarak tumuju Lapangan Sekarputih.

Gambar 9

Sawise penyamputan saka Bregeda Niti Manggala kebo diarak tumuju papan kanggo mbeleh. Panggung sing wis disiapake kanggo mbeleh sang kebo digawe saka kayu lan digawe luwih duwur supaya anggone ritual mbeleh kebo bisa dideleng masyarakat desa Sekarputih. Ing kuno sang Kebo didongani para seniman. Prosesi mbeleh kebo bisa dideleng saka gambar ing ngisor, kain putih sing kena werna abang pratanda yen kebo wis dibeleh.

Gambar 10. Mbeleh sang kebo.

Inti adicara iki yaiku mbeleh sang Kebo. Getih kang mili saka kebo iku diarepake supaya berkah terus ngalir lan limpahan rezeki kanggo masyarakat Desa Sekarputih. Sakwise prosesi inti UKK iki, masyarakat desa Sekarputih uga dianakake manganan ketan bebarengan, ketan sing wis diolah ibu-ibu desa sekarputih iku dibagekake ing warga sekitar ing lapangan. Ketan sing bibagekake masyarakat Sekarputih yaiku werna abang lan putih, werna abang lan putih iki uga nduweni makna, yen abang kuwi tegese wani semana uga yen putih kuwi tegese suci. Ketan dipilih kanggo simbol ing Tradhisi iki amarga ketan uga nduweni filosofi yaiku simbol keraketan ing kene dikarepake supaya kabeh warga tansaya rumaket anngone bebrayan.

Ubarampe Tradhisi Kebo Ketan

Sajroning tradhisi nduweni makna simbolis kang samudhana ing ubarampe. Ubarampe lan sajen iku symbol utawa tandha kang digunakake minangka sarana kanggo komunikasi spiritual marang bangsa ghaib.

“ubarampe kuwi rerupan sesaji kanggo sarana panyuwunan marang gusti kang dkhususake kanggo desa ngadesa utawa atine manungsa klawan para arwah diwujudake pralampita utawa

symbol gawe sarana nyuwun marang gusti
(Bramantyo, 3 Desember 2017)”

Wujud ubarampe kang digunakake ing UKK iki maneka warna, ubarampe digunakake kanggo syarat nindakake UKK kang wis ditindakake saben tahun. Ubarampe kang kudu disiapake yaiku 1) Sang Kebo 2) ketan ireng 3) ketan putih 4) dupa 5) kembang tabur 6) menyan 7). Guyangan kebo 8) kembang cok bakal 9) tumpeng urap 10) pitu pusaka ing antarane yaiku :1. keris kanjeng kyai kala-kala, 2. Tombak kyai singkir, 3. Kringat rakyat, 4. Banyu wayu, 5. Watu kandha, 6. Tletong kebo, 7. Jimat jembut gendruwo. Mula saka kuwi supaya luwih gambling bakal diandharake ing ngisor iki:

1) Kebo

Sang kebo ing adicara UKK iki kudu enek, sang kebo saben taune diganti, wiwit tahun kapisan kebo sing digawe saka pering lan ditempleki ketan uga diwenehi kembang mlathi. Nanging ing taun kapindo kebo sing digawe saka pring lan ditempeki ketan wis ora digawe maneh amarga ketan ora keno dibagekne warga, mubadzir yen ketan dibuwak lan ora kepangan. Tahun sing kapindho sang kebo digawe saka fiber amprih luwih resik lan ora eman ing ketane. Supaya ketan bisa di andumne marang wong-wong utawa masyarakat sekitare.

Gambar 11 lan 12

“ sang kebo digawe beda saben tahune amarga ing tahun kapisan akeh ketan sing mubazir diguak amarga wis reget kenek banyu lan keluk-keluk saka menyan, saka dupa, mula saka kuwi panitia ingkang taun kapindho iki mikir piye amrih ketan bias dipangan lan ora mubazir, mula iku panitia gawe sang kebo saka fiber amperih kebo resik lan ketan biasdiandumne ing masyarakat” (Bramantyo, 3 Desember 2017)

Saka pethikan kasebut inti saka ubarampe yaiku sang kebo. Kebo yaiku kewan sing merakyat mula saka kuwi kebo didadekake icon kanggo Tradhisi iki. Amarga kebo diopeni apik bakale manut lan kebo uga kewan merakyat.

2) Sajen

Sajen utawa bisa diarani sesajen sajrone adicara sing ana ing tlatah Jawa iku diarani ubarampe. Sajen kasebut digawe kanthi isi uga nduweni tujuwan keparepan makna dhewe. Wujud isine maneka warna kayata gedhang raja, dupa, kembang sing diseleh ing godhong. Makna saka sesajen nduweni keparepan supaya bisa mujudake pinaringan lan keslamatan sajrone adicara kasebut. Bab ngenani sajrone sesajen ora ana teges sing luwih cetha, nanging yen ditegesi saka babagan sing ngandhut pamikire manungsa, isine sajen dianggo ngormati pawongan sing njaga papan panggonan sing dikeramatake. Bab iki, kabukten saka pethilan ing ngisor iki.

“...Sajen-sajen iku nduweni keparepan supaya njaga piranti-piranti tertamtu supaya ora ana alangan nalika nindakake adicaraUKK” (icus,3 Desember 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake yen sajen nduweni makna dianggo njaga alangan roh-roh alus sing dipercaya bisa ngganggu nalika adicara ditindakake

Sajen kaya mangkono wis dadi kabiasaan warga Jawa sajrone adicara tertamtu. Bab kaya mangkono tansah dilakoni lan ditindakake amergae warga percaya yen ora nggawe sajen bakal ana coba lan alangan saka makhluk ghoib sing nunggu papan panggonan keramat sajrone UKK. Upamane sajrone adicara ana kedadeyan ontran-ontran berarti sajen sing ana kurang jangkep anggone nggawene. Mula saka iku, bab sing ngenani sajen kudu jangkep lan diati-ati uga dijaga kahanane, wiwit biyen nganthi saiki wis dadi pakulinan yen sajen kuwi dianggo sesembahan marang barang alus sing dipercaya njaga panggonan sing dipercaya keramat.

Gambar 13

Saka andharan ing ndhuwur nuduhake sajen kudu ana ing UKK. Sajen dikarepake minangka wujud sasembahan tumrap Gusti Allah kanthi pengarep- arep ora ana alangan sajrone adicara. Sajen iki wis dadi pakulina sajrone masyarakat jawa. Bab kasebut tansah dilakoni lan dicepakake amarga wedi yen ana bab sing kurang mranani.

3) Ketan putih ketan ireng

Ketan yaiku panganan sing digawe saka beras ketan sing dikukus. Masyarakat jawa nduweni kapercayan yen ketan iku simbol “ kraketan” utawa “ngraketake ikatan” mula saka kuwi ketan bisa didadekake simbol ngraketake antaraning manungsa. Ketan bisa dijupuk saka basa arab sing nduweni makna “ khotan” sing artine kesalahan. Banjur, saka bahasa jawa “kemutan” sing artine teringat (eling). Saka makna iki ketan bisa disimbolake renungan kanggo instropeksi dhiri.

Gambar. 14

“ketan iki kudu ana sajrone UKK amarga ketan iki simbol kanggo ngraketake masyarakat ing desa Sekarputih”(icus,3 Desember 2017)

4) dupa

Warga percaya yen dupa panganan kang disenengi roh, dupa iki yen diobong bisa ngetokake ganda arum kang bisa nekakake roh alus. Makna simbolis dupa antarane obong dupa sajrone ubarampe dupa dhewe nduweni makna kang beda, nanging kalorone isih ana gegayutane. Kalorone dicepakake kanggo para leluhur. Andharan ing ndhuwur cundhuk karo pethikan wawanrembug ing ngisor iki.

“Dupa lan uga liyane sing sejenis niku maknane menahi weruh leluhur. tansah eling marang Bapa, Ibu, Buyut, Canggih, mendhem jero mikul dhuwur asmane wong tuwa lan para leluhur.” (icus,3 Desember 2017)

Gambar 15

Dupa ing Tradhisi adat biasane diobong banjur ngetokake ganda arum, dupa minangka pralambang pakurmatan marang leluhur, uga marang bapak lan ibu. Nalika proses ngobong dupa bakal ngasilake keluk. Keluk kang ngepul saya dhuwur nduweni makna kanthi tetembungan “mendhem jero mikul dhuwur” yaiku njaga asma wong tuwa.

Bisa didudut yen dupa minangka pralambang saka awake dhewe kang kudu bisa njaga asmane bapak lan ibu. Pralambang antuk saka paedha obong dupa kang ngasilake keluk lan ganda arum. Ganda arum maknane bisa njaga asmane wong tuwa lan leluhur. Bedane obong dupa lan ubarampe dupa kadeleng saka fungsine. Yen obong dupa tujuwane menahi pakurmatan marang leluhur. Wondene, makna ubarampe dupa dhewe luwih onjo ing keperiye carane njaga jeneng apik para leluhur kang diibaratake kaya keluk ganda arum kang diasilake saka dupa iku dhewe.

5) kembang tabur

kembang tabur yaiku simbol kamulyan ing adicara UKK iki. Kembang tabur iki digunakake kanggo nabur sang kebo sasuwene diguyang lan arak saka sendhang margo nganti tekan lapangan Desa Sekarputih. Kembang tabur yaiku kembang rose abang sing wis diperithili supaya nduweni kaendhanan nalika ditaburne lan bareng mekane dupa. Kembang tabur sing nggambarake ngesiki barang sing rusuh bisa dadi wangi utawa resik, bisa didudut yen kembang tabur mujudake berkah saka leluhur marang turunane. Bab iki, kabukten saka pethilan ing ngisor iki.

“...Kembang tabur biyasane iku mesthi ana sajrone sajen, apa maneh ing ubarampe dianggo UKK iku bab sing wigati, dikarepake sakwise naburake kembang kabeh padha oleh berkahe sak anak turune kaya sing digambarake kembang iku mau, supaya warga desa Sekarputih mligine tani sing sawahe arep ditanduri bisa mendapatkan hasil panen yang baik dan olehe ngedol oleh rega sing larang mbak...” (icus, tgl 3 Desember 2017).

Andharan ing ndhuwur mbuktekkae yen kembang tabur kalebu ubarampe sing wigati sajrone adicara UKK. Kembang tabur sing nggambarake ngesiki barang sing rusuh bisa dadi wangi utawa resik, bisa didudut yen kembang tabur mujudake berkah saka leluhur marang turunane. Dikarepake yen sakwise naburake kembang tabur, desa Sekarputih bisa resik lan ora ana sing ngrusuhi maneh, bisa ngasilake asil panen sing apik lan olehe ngedol asil panene antuk rega larang.

6) Guyangan kebo

Tradisi guyangan kebo ing tradisi UKK iki supaya kebo suci. Sak durunge diarak kebo diguyang ngango banyu lan kembang setaman ing pelataran omah tua sekaralas. Rutual guyangan kebo iki sakral mula saka kuwi sadurunge diguyang kebo disuceni lan ditabuhi karo seniman-seniman Yogyakarta. Guyangan kebo iki pralambang yen kebo kudu suci sadurunge dibungkus

mori lan diarak menyang sendang margo uga lapangan desa sekarputih.

Gambar 19

Prosesi guyangan kebo

7) kembang cok bakal

Cok bakal saka tembung “cikal bakal” kang tegese bakaling urip. Cok bakal minangka wujud pasugatan kang baku kanggo nyugata lan ngormati sesepuh ana ing desa Sekar Putih. Cok bakal mujudake sawijining sajen ing UKK. Cok bakal gawene saka godhong gedhang digawe takir kanggo wadah.

“cok bakal iku cikal bakal suguh akal bakal cikal sing bakali cepuren (pekarangan) cok bakal minangka pepenget uri-uri mulyane sesepuh leluhur desa” (icus, 4 Desember 2017)

Isi ing cok bakal kuwi jambe suruh, kembang telon, endog pitik jawa. Cok bakal kui kanggo ngormati leluhur lan para sesepuh sing babad deso supaya tansah ayem tentrem, mulya masyarakate, kabeh kecukupan sandhang pangan miturut takeran dhewe-dhewe isine. Takir ngunu saka tembung ditata lan dipikir, kang nduweni maksud manungsa sadurunge nindakake samubarang kudu tansah dipikir, lan atine kudu ditata disik supaya pikiran adem kanthi ati kang wening. Mula saka kuwi, UKK nduweni pangaribawa kang gedhe tumrap panguripane masyarakat desa Sekar Putih. Sakabehane ubarampe mesthi ana makna tersirat kang migunani kanggo manungsa.

Gambar 20

Gambar kasebut minangka cok bakal sing digunakake ing UKK dipercaya marang warga kangge wujud njaluk kasugengan supaya desa Sekar Putih tansah ayem tentrem lan ora ana ontran-ontran.

Cok bakal ing tradisi UKK iki perlu banget kanggo salah sawijine uborampe. Tegese cok bakal kuwi kanggo nyuwun slamet marang Gusti Kang Maha Kuasa. Sajroning cok bakal ana uborampe panjangkep kayadene :

a) Gantal

Gantal utawa jambi suruh minangka panjangkep cok bakal kang wigati. Gantal yaiku kanggo keslametan. Gantal minangka lambing leluhur lan kesuburan. Gantal nduweni makna ngraketake marang Gusti kaya kang diandarake pak Bram

“ gantal minangka wewadi cahya loro dzat sipat minangka tukule panyuwunan. Mulane godhong suruh gambarake wujud loro siji rupane giniget tunggal roso awujud dadi dongo pangajab. Tali benang lawe minangka paningset ngiket diri marang wewadini pangeran perlune ngrekso cahya loro.”

Pethikan ing duwur ngandarake yen saliyane nduweni makna kangge sajen uga nduweni makna kangge sarana kang wigati tumrap uborampe.

a. Endog pitik

Endog pitik nglambangake ngenani donya kang cacache telu kang diperang saka telung lapis yaiku kulit, putih endog, lan lapis kuning endog. Kayadene masyarakat nyengkuyung tradisi yaiku ana lapisan duwur, tengah, lan ngisor. Telung lapisan masyarakat nduweni tujuan kang padha nalika nglaksanane acara nduweni pangajab bakal piningan rejeki lan keslametan. Kaya kutipan ing ngisor iki.

“miturut kula endhog pitik jawa iku ana telung lapisan yaiku kulit, putih endhoge lan kuninge. Endhog digambarake kaya donya ing donya digambarake tingkatan sosial masyarakat kayata wong sugih, wongs sing kecukupan, lan wong sarwo kekurangan. Endhog kuwi sesajen supaya masyarakat antuk rejeki luweh kanggo nyukupi kabutuhan sabendidane.”(icus,4 Desember 2017)

Miturut andharan ing dhuwur ngandharake endhog pitik minangka pralambang urip ing donya. Endhog kayak manungsa ing donya ana sing sugih ana sing kecukupan lan ana sing kurang.

b. Kembang telon

Kembang minangka piranti kang digunakake saben pawongan nyekar utawa ziarah ing makam para sepuh utawa ning makame wali. Saperangan masyarakat sing arep nyadran mesthi ana sing gawa kembang wangi. Kembang wangi kasebut arupa kembang setaman utawa kembang telon nduweni pakormatan, eling-eling marang leluhur lan nedonga supaya arwah leluhur bisa tentrem. Saliyane kuwi kang kinandhut sajroning kembang telon yaiku supaya manungsa tansah eling marang Gusti lan ciptaane kayak petikan wawancara iki

“kembang telon arupa kembang mawar, kenanga, lan kanthil wujud telu ing tunggal, maksude roh pinuji manungsa iseh urip, kanca sisih utawa alam gaib nyengkuyung kajad nyenyuwun ing pangeran.”(icus,4 Desember 2017)

Manut petikan kasebut kembang telon yaiku nduweni telung macem yaiku kanthil, mawar, lan kenanga tanpa diwenehi kembang liyane. Kembang telon minangka syarat kanggo uborampe ana ing cok bakal. Kembang telon nduweni makna kang wigati tumrap bebrayan kaya kang diandarake ing ngisor iki

Pethikan kasebut bisa diandarake yen kembang telon nduweni makna kang mligi kanggo manungsa. Dikarepake supaya bisa sabar, tansah eling marang Gusti lan padha tulung tinulung marang liyan.

c. Bumbu pawon

Bumbu pawon minangka panjangkep e uborampe ono ing cok bakal. Bumbon pawon biasane bumbon sing digawe masak ana ing pawon arupo Lombok, trasi, mrico, bawang, brambang lan sapiturute. Miturute pamawase pak Bram bumbu pawon kuwi nduweni teges gegayutane tumrap panguripane masyarakat, kaya petikan ing ngisor iki

“bumbu pawon minangka pratanda yen manungsa kuwi saka wewaliri bumi mula digambarake bumbon minangka sesuji ratu sing ngratuni alam

peteng sing mapan ana ing bumi.”(icus,4 Desember 2017)

Adedasar pethikan saka wawancara kasebut bisa diandarake yen manungsa ing donya iki kudu bisa luweh saka wewalire bumi sing digambarake bumbon kudu bisa dadi pemimpin para manungsa liyane saka alam peteng tumuju alam sing luweh maju lan eling marang Gusti sing gawe urip.

8) Buceng urap

Buceng saka beras kang dimasak nanging ngaggo santen lan di tambah uyah supaya kerasa gurih. Buceng digawe kaya gunung makna kang kinandhut saka buceng yaiku supaya masyarakat desa sekarputih kuwi diwenehi keslametan lan kuat ngadhepi urep sing akeh pacoban.

Sajrone adicara salah sijine uba rampe kanggo Tradhisi yaiku buceng urap. Wis adate yen buceng kuwi ana ing UKK. Buceng negesi minangka pakurmatan marang gusti supaya desa sekar putih kuat ngadepi bebrayan. Kaya andharan ing ngisor iki:

“buceng mugiya desa saha pangembating desa manggih kawilujengan wiwit dinten menika kanti selaminipun (icum 14 desember 2017)

Buceng dilambangake supaya desa tetep kuat ngadhepi bebrayan sing luwih maju. Buceng kang ana ing adicara awujud tumpeng sego putih kang nduweni makna suci. Segu putih dilambangake sakabehe kang dipangan kang dadi getih lan kudu resik uga halal.

Lawuhan saka buceng kuwi yaiku urap utawa kulupan. Urap minangka lawuhan kang digawe saka tetuwuhan kang ana ing desa sekar putih, kayata kacang lanjaran, capar, godhong tela sing dicampur karo klopo parut lan karo bumbu-bumbu. Tembung urap padha tegese urip, yaiku bisa nguripi lan nafkahi kaluarga masyarakat kanthi cara halal.

Saka andharan ing nduwur yen tembung urap padha tegese urip, yaiku bisa nguripi lan nafkahi kaluarga masyarakat kanthi cara halal. Sak liyane kuwi urap uga nduweni teges sumber kauripan. Sak kabehe sing ana ing alam dunya iki kayata tetuwuhan utawa kulupan kaya godong telo, kacang lan capar ana paidah tumrap manungsa kanggo ngelangsungake panguripan. Saka makna urap yaiku manungsa kang urep ing masyarakat kudu bisa serawung karo sapa wae supaya panguripan ing bebrayan bisa tentrem lan rukun.

9) Pusaka kebo ketan

Pitu pusaka ing antarane yaiku :1. keris kanjeng kyai kala-kala, 2. Tombak kyai singkir, 3. Kringat rakyat, 4. Banyu wayu, 5. Watu kandha, 6. Tletong kebo, 7. Jimat jembut gendruwo.

Uborampe sing wigati lan ora bisa dilalekake yaiku 7 pusaka sing kudu ana ing UKK iki. Pusaka iki migunani kanggo njaga adicara UKK sing sacral iki, uga amperih lancar anggone masyarakat nglaksanani UKK iki.

Pusaka kaping sepisan yaiku sing ndampingi kebo ketan diarak sadawane dalan saka omah tua sekaralas menyang padusan sendhang Marga yaiku keris kanjeng kyai kala-kala.

Gambar 21.

(Keris kanjeng kyai kala-kala)

Ubarampe sing kapindho, yaiku tombak kyai singkir uga ora oleh keris. Tombak kyai singkir uga kanggo ngawal sang kebo nalika diarak. Tombak iki pralambang yen pucuke kang lancip bisa dadi njaga sang kebo saka sengkala.

Gambar 22.

(tombak kyai singkir)

Ubarampe sing ketelu yaiku Kringet rakyat. Kringet rakyat yaiku pralambang yen masyarakat desa sekarputih urun kringeten kanggo nyengkuyung UKK iki lan masyarakat desa sekarputih rela ngorbanake jiwa lan ragane kanggo adicara iki. Kabukten yen kringet saka masyarakat iki di klumpukake gawe bukti yen masyarakat melu urun tenaga kanggo UKK iki.

Gambar 23. (kringet masyarakat)

Ubarampe sing kepatat yaiku banyu wayu. Banyu wayu yaiku banyu sing dijupuk saka kali bengawan solo sing diarani banyu wulu ayu. Banyu iki kudu ana ing adicara UKK amarga uga ana tradisi sesangkutan karo UKK iki, yaiku ngesiki bengawan wulu ayu amrih sadawane bengawan solo bisa resik lingkungane lan masyarakat adoh saka bencana alam.

Gambar 24. (banyu wayu)

Ubarampe kaping lima yaiku Watu kandha. Watu kandha uga ubarampe kang wigati lan ora oleh keris nalika pengarakan kebo ketan. Watu pralambang kang atos yaiku maknane supaya masyarakat desa sekarputih ora gampang dipecah belah karo penjajah. Watu kandha uga simbol yen masyarakat desa sekarputih kuwi atos sing maknane masyarakat teges lan nduweni pendirian sing ora bisa dipecah belah.

Gambar 25. (watu kandha)

Ubarampe sing ke enem yaiku Tletong kebo. Tletong kebo pralambang yen kebo kuwi kewan ramah lingkungan. Makna saka Tletong kebo yaiku pralambang yen sing diarak sadawane dalan yaiku kebo. Nalika diarak kebo ditutup kain mori mula saka kuwi Tletong kebo iki nuduhake yen ing njero mori kuwi mau yaiku kewan kebo.

Gambar 26. (Tletong kebo)

Ubarampe kang pungkasan yaiku Jimat jembut gendruwo. Jimat jembut gendruwo minangka pralambang mahar nalika ibnu kodok sukodok daop marang peri sulistiyowati. Mula saka kuwi Jimat jembut gendruwo ora oleh keris nalika adicara UKK.

Gambar 27. (Jimat jembut gendruwo)

Pamawas Masyarakat Desa Sekarputih Kawula Mudha Minangka Masa Depane Bangsa

Para kawula mudha pancen wis nduweni kewajiban kanggo ngupayakake ngelstarekake tinggalane sejarah kabudayan para leluhur kang diwarisake kanthi bentuk budaya lan tradisi. Minangka kawula mudha kudu bisa nuwuhake potensi lan ngupaya kanggo ngembangake kabudayan dhaerah.

Kabeh kuwi kudu nduweni rasa tresna lan usaha kanggo ngelstarekake, kaya dene mbentuk kelompok sing nresnani kabudayan. Saka klompok kasebut dikarepake bisa ngrembakake budaya lan nuwuhake rasa tresna para kawula mudha marang penting budaya.

Anane kawruh kang diwedharake lumantar sekolah, bisa ndadekake bocah-bocah ngerteni bab tradisi UKK. Yen bocah wes ngerti tradisi kasebut, bakal ndadekake deweke penasaran lan pengen ngerteni ugamelu nindakake. Saka pepinginan kuwi, wong kang sepuh ora bakal wedi yen mbesuk wis ora ana. Penerus tradisi lan budaya tetep anal ana ora bakal ilang, bab iki diandharake kaya mangkene.

“lewat pasukan semut sing bakal dadi paneruse bangsa mula saka kuwi lewat sekolah-sekolah ing desa sekarputih lan sakupenge para sesepuh ora bakal kwatir yen bakale mbesuk wis ora ana

amarga lewat pasukan semut bocah bocah enom bakal mangerteni wigatine tradisi lan budaya”
(icus, 14 desember 2017)

Andaran kasebut para bocah sing isih sekolah kudu diwenehi kawruh ngenani crita sejaraha desane dewe iku ngono sing dadekake pamecute para generasi penerus nguri-nguri kabudayan. Saka tradisi iki bocah-bocah wis ngerti bab sejarah lan ubarampe ana ing UKK. Dadi kawruh ngenani budaya kudu diwenehake nalika isih bocah.

Upaya kanggo ngelestarekake uga nganggo cara crita utawa ndongeni. Bocah-bocah seneng banget yen dicritani wong tuane utawa mbahe. Mula saka kuwi bab kaya mangkono bisa dadi piranti kanggo menahi kawuruh ngenani tradisi mligine UKK.

Pamawas Bebrayan Agung Sanjabane Dhaerah

Sawijine kabudayan kayata tradisi UKK kang ana ing desa sekar putih bisa wae ilang yen masyarakate ora gelem njaga, mula kudu nuwuhake rasa tresna marang tradisi budaya kang wis ana iki. Masyarakat sanjabane daerah sekarputih uga melu nyengkuyung adicara iki kabekten nalika adicara masyarakat saka ngendi wae teko lan melu adicara iki. Masyarakat percaya yen melu adicara iki bakal antuk berkah. Gelem nyinaoni budaya kasebut masio mung weruh lan uga melu adicara, masyarakat kang melu nyengkuyung anane tradisi UKK minangka sawijine budaya daerah kang isih dilestarekake. UKK nuduhake rasa syukur marang gusti lan kanggo mengeti maulid Nabi Muhammad SAW lan uga nyuwun keslametan supaya warga diadohake marang bebayan apa wae.

“aku seneng banget yen weruh gotong royong warga desa Sekarputih iki mbak, mula kuwi aku sing wong njaba dhaerah uga melu nyengkuyung amarga adicara iki jan apik tenan kanggo masyarakat, rasa pasedulurane kuat ....”(tukijan, 14 Desember 2017)

Paedah Kang Kinandhur Sajrone Tradhisi Tradhisi Kebo Ketan

Sejatine warga masyarakat desa sekarputih nindakake tradisi nduweni pangarep-arep kanggo lelakone urip. Masyarakat nduweni kepinginan supaya lingkungan tetep asri lan sendhang marga tetep nyumber kaya biasane. UKK iki kalebu klompok folklore setengah lisan. Teori andharane Bascom (sajrone dananjaya 1984:19) teori kasebut bakal ngonceki paedah apa wae kang ana ing folklore setengah lisan kayata tradisi supaya luwih cethane kaya andaran ing ngisor iki.

Minangka Sistem Proyeksi

Sistem proyeksi yaiku minangka sarana mligi pathokan angen-angen sing kolektif. UKK minangka piranti dianggo ngandharake kaya apa sejatine sing dikarepake lan diangen-angen dening warga Desa Sekarputih Sakabehe angen-angen lan panyuwunan kanthi anane UKK bisa dideleng saka sakabehe wujud ubarampe lan tujuwan nindakake adicara kasebut, yaiku supaya sakebehi para warga bakal slamet anggone golek rejeki uga diadohna saka musibah. Luwih cethane kaya andharan ing ngisor iki.

“...Ubarampe kaya, kembang setaman, sajen lan sing nyengkuyung anggone nindakake adicara nduweni simbol mbak, soale saben ubarampe

nduweni mana dhewe-dhewe, tapi kabeh mau tujuwane padha yaiku dianggo nyuwun palilaha Gusti supaya anggone bebrayan bisa ayem tenrem lan diadohna saka musibah utawa bebaya sing biyasane teka ing sawayah-wayah, ...” (icus, 14 Desember 2017)

Andharan ing ndhuwur nggambarake sajrone tradhisi ana gayuta antara manungsa karo Maha Agung lan alam ghaib. Paedah kasebut nggambarake anane ubarampe kebo lan ketan uga kembang setaman supaya bisa ngadohake bahaya sing ana ing dhusun kasebut kalebu simbol. Bebaya lan musibah bakal diadohake yen warga desa Sekarputih tansah nindakake tradhisi kasebut ing dina sing wis ditemtokake yaiku nalika Maulid Nabi Muhammad SAW.. Mula ora mokal yen warga desa Sekarputih nduweni kapitayan sing isih kuwat ngenani nindakake UKK.

Minangka Pangesahe Pranata Kabudayan

Paedah UKK uga minangka pangesahe pranata lembaga kabudayan. UKK kasebut kalebu sawijine-sawijine aturan sing mligi adhedhasar juru kuncen dianggo panggonan sing ana gayutane karo sendhang Margo. Aturan sing disahake iku kaya pethilan ing ngisor iki.

“...Sendhang Margo iku pancen dipercaya warga kene sing njaga Desa sekarputih iki, dadi sendhang margo minangka panguripan warga nalika warga garap sawah utawa tetandur wit-witan ana ing alas, mula saka kuwi mbak nalika sendhang margo asat banyune lan wis rusak masyarakat desa padha bingung, amarga ora ana sumber kang bisa ngurioi masyarakat ing desa sekarputih lan .....”
(icus 14 Desember 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake paedah saka UKK yaiku minangka pangesahe pranata-pranata lan lembaga kabudayan sajrone desa sekarputih uga sakupenge. Bab kaya mangkono dibuktekake saka aturan sing ditindakake warga desa sekarputih uga wong njaba sing melu nyengkuyung UKK iki. Sakabehe iku wis dadi kapitayan warga.

Minangka Sarana Panggulawentah

Ing jaman kagolong maju iki, sipat sing tumindak sing isih mambu tradhisional wis jarang ditemoni. Kabeh piranti sing ana gayutane karo manungsa kabeh sarwa gampang, saengga bab kasebut bisa nyengkuyung anane kagiyatan dianggo manungsa supaya nduweni pamikiran sing luwih maju. Amarga yen manungsa nduweni pamikiran saya maju bakal menahi kalodhangan budaya manca sing gampang melbu lan bisa nggeser budaya tradhisional. Apa maneh yen sipate tradhisional iku durung mesthi kabeh warga bisa nguasai kabudayan kasebut. Kaya andharan ing ngisor iki”

“... supaya generasi enom-enom sing bakal dadi penerus nindakake tradhisi tetep dilestarekake lingkungan utamanw njaga sendhang Marga. Mulane arek enom-enom khusus sing lanang-lanang lan arek sing isih sekolah melu nindakake UKK, kayata pasukan semut sing wiwit cilik dilatih kanggo njaga ...” (icus 14 desember 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake yen warga desa sekarputih nduweni wigati lan rasa tanggung jawab nindakake tradhisi kasebut kanggo menahi weruh bocah

enom jaman saiki supaya tetep njaga lan nglestarekake lingkungan. Supaya generasi penerus kaya bocah nom-noman bakal mangerteni lan paham anggone tradhisi. Yen kabeh warga padha njunjung tradhisi sing asli Indonesia ing tembe Negara Indonesia uga bisa ngundhuh wohing pepujen saka Negara liya.

Minangka Piranti Panentu Norma-Norma Warga

Warga desa Sekarputih nduweni kapitayan sing isih kuwat ngenani tatalakune UKK lan ubarampe sing digunakake sajrone tradhisi kasebut. UKK minangka alah sawijine tradhisi sing wis ditindakakitelung tahun kepungkur. Slametan sakralisasi sang kebo menyang omah tua sekaralas lan sendhang marga minangka sawijine rasa pangurmatan marang leluhur mligine peri setyawati sing dipercaya dadi panjagane sendhang marga, yen nindakake slametan utawa bancakkan ing sendhang marga kekarepan lan pepingine bakal oleh berkah ingdesa sekarputih lan sakupenge. Bab kaya mangkono kabukten saka andharan ing ngisor iki:

“..... sendhang marga para warga kudu nduweni tata karma kang becik, ora oleh mbuwang sampah sembarangan lan apa maneh gawe rusake alam iki. ....”

(Icus 14 Desember 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake yen warga desa sekarputih percaya lan ngugemi yen njaga sendhang marga bakal oleh berkah mligine bab sumber banyu kanggo panguripane warga desa sekarputih.

Dianggo Nguwatake Rasa Pangrasane Kelompok Warga

Paseduluran utawa bisa diarani solidaritas kalebu wujud nduweni rasa sing padha utawa senasib. Sajrone UKK iki kabeh wong sing padha nekani lan melu nyengkuyung anggone adicara wiwit saka tahap pambuka nganthi tahap pungkasan. Sakabehe warga sing melu yaiku kabeh masyarakat cilik,enom,tuwa kabeh melu nyengkuyung adhicara iki, kabeh wong sing melu kanthi tujuwan nyuwun marang Gusti Allah supaya diwenehi kleslametan lan diwenehi kaberkahan.

Saka anane guyup rukun warga desa sekarputih lan sakupenge bisa nuwuhake rasa gotong royong melu nglestarekake lingkungan, mbangun rasa paseduluran, nguwatake kerukunan, niali sosial, nilai etika, kesabaran, tanggung jawab sarta rasa sokur. Bab kaya mangkono bisa dideleng saka panjlentrehan ing ngisor iki.

Nuwuhake Rasa Gotong Royong

Gotong royong yaiku makarya kanthi bebarengan supaya bisa mujudake kasil sing dipengini. Anane sikap gotong royong tuladhane warga siji lan sijine padha nyengkuyung ndadakake UKK ing desa sekarputih kanthi apik.gotong royong pancen kudu ditindakake sajrone urip bebrayan jalaran manungsa kuwi isih mbutuhake wong liya, sing biyasane diarani makhluk social. Bab kaya mangkono kaya ing pethilan ngisor iki.

“.....keringat masyarakat mau mbak, bisa kabukten yen masyarakat ing kene gotong royong dhuwur lan nduweni rasa semangat kang gedhe kanggo nyengkuyung adicara iki mbak mula para warga kabeh ora enek sing dibedakake, wong cilik,enom,tua,sugih wong kecukupan padha sayuk rukun ...” (icus 14 Desember 2017)

Andharan kaya ing ndhuwur iku mbuktekake yen warga desa sekarputih nduweni rasa tanggung jawab lan perduli anggone nindakake tradhisi kasebut kanthi nyengkuyung bebarengan lan padha gotong royong nindakake UKK. Kabeh mau ora dikongkon dening utusane, mergane anane pengumuman saka kepala dhusun iku dianggo ngelingake wargane kanthi jalaran anane rasa perduli. Warga langsung ngerti dhewe banjur nyiapake kaperluwan ubarampe sing kudu ana.

Nglestarekake Lingkungan

Lingkungan alam sing kudu dilestarekake lan dijaga kanthi apik mergane kalebu titipan saka para leluhur biyen, mula saka iku kudu tetep dijaga. Akeh cara sing bisa digunakake dianggo nglestarekake lingkungan, kayadene ing sakupengedesa sekarputih. Tuladhane anane sendhang kanggo sumber banyu ing desa sekarputih. Bab kaya mangkono kaya pethilan ing ngisor iki.

“...Daerah kene banyune pancen melimpah mbak, nanging ing mangsa ketiga kadang kala banune entek. Mula warga nduweni pamikiran supaya banyu sing saka sendhang iku diilekake ningsawah lan alas. Dadi desa kene nduweni sumber, panggone ya nang sendhang iku, misale pas wayah kentekan banyu ya sumbere diilekake ning sawah-sawahe warga supaya sawahe ora nganthi garing. Banyu saka sumber singdiilekake bisa dimanfaatna warga dianggo umbah-ubah utawa dianggo adus . biyasane arek cilik-cilik iku digawe renang mbak...” (icus 14 desember 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake yen warga desa sekarputih nduweni pamikiran sing maju dianggo njaga lan nglestarekake dianggo nyukupi kabutuhan wargane. Kabukten saka nggawe sumber dianggo nampung banyu sendhang sing digawe jagan dianggo ngileni sawah utawa kabutuhan warga nalika mangsa katiga. Mula saka iku anggone nggawe sumber bisa nuwuhake paedah sing gedhetumrap warga mligine wargadesa sekarputih.

Mbangun Rasa Paseduluran

Rasa paseduluran sing wigati sajrone urip ing bebrayan. Paseduluran diciptakake supaya bisa mujudake samubarang sing dikarepake yaiku nglestarekake kabudayan sing diwarisake saka leluhur biyen kanthi nindakake UKK. Saka anane rembugan sing kalebu anane rasa paseduluran, mergane saka warga lan peragkat desa padha nyawiji kumpul bebarengan dianggo ngrembug, bias kabukten saka pethilan ing ngisor iki.

“... jam dianggo acara UKK, warga ya ana sing ndhisiki ngerteni lan ngelingake pak pala dhusun, terus rerembukan bareng-bareng, penake jam pira lan rembugan ngenani ....” (icus 14 januari 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake yen warga desa sekarputih wigati lan tanggung jawab anggone nindakake tradhisi kasebut. Bab kaya mangkono bisa dideleng saka elinge dina kapan anggone nindakake tradhisiUKK, kanthi cara rembugan ing daleme pak Bramantyo. Kanthi cara rembugan iku mau bisa nuwuhake rasa paseduluran, guyup rukun bebarengan nganakake UKK.

Nguwatake Kerukunan

Rukun miturut kamus nduweni teges guyup ora pasulayan. Nuwuhake rasa rukun uga minangka paedah saka anane UKK. Karukunan dibutuhake supaya kawujud urip tentrem anggone bebrayan antarane warga siji lan

sijine bisa raket. Karukunan sing ana sajrone UKK minangka wujud silaturahmi para warga. Bab kaya mangkono kabukten saka andharan ing ngisor iki.

“...Sakdurunge tradhisi UKK warga wis padha gotong royong budhal nyang omah tua sekaralal dianggo ngresiki papan panggonan sing arep digawe UKK karo bancakan, ya padha rukun ngresiki bareng-bareng ngunu mbak...”
(icus 14 desember 2017)

Andharan kasebut mbuktekake yen anane UKK iki bisa nuwuhake rasa kerukunan, kayata warga sing isih enom, tuwa, sugih, mlarat kabeh padha guyup rukun ngresiki papan panggonan sing bakal kanggo adicara UKK. Kabeh mau dilakoni kanthi ikhlas tanpa anane walesan. Sakabehe dianggo tradhisi supaya bisa ditindakake kanthi lancar.

Nglatih Kesabaran

Sabar minangka sipat sing kudu ditindakake sajrone urip lan saora-orane kudu ana ing dhiri peribadi manungsa. Sabar diperlokake supaya bisa kacipta sipat karukunan. Ing UKK uga nduweni piguna dianggo nglatih kesabaran anggone ngadepi kahanan, yen wis kepepet ngadhepi prakara sing rada angel ora oleh grusa-grusu. Nglatih supaya bisa nduweni sipat sabar pancen ora gampang. Rasa iku ana ing sajrone acara sakralisasi utawa slametan sing padha andum ketan ing adicara UKK. Bab kaya mangkono kaya pethilan ing ngisor iki:

“... pembukaan acara kan donga bareng banjur diterusna karosakralisasi, sakwise iku kan acara ngarak kebo ta mbak, laiku ketan sing digawa saka omah iku maeng padha di endum karo sing melu acara .....” (icus 14 desember 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake yen tradhisi kasebut bisa nglatih warga nduweni sipat sabar uga nriman anggone antuk rejeki. Mergane rejeki saben wong mesthi beda-beda, wis ana sing ngatur, mula yen saupama ana wong sing keduman saithik kudu legawa lan nriman, ora oleh ngresula. Babagan kaya mangkono bisa menahi tuladha marang bocah nom utawa bocah cilik dianggo nambahi kawruh. Yen sejatine manungsa kuwi kudu nduweni sipat sabar lan nriman anggone oleh antuk rejeki saka Gusti.

Nglatih Tanggung Jawab

Rasa tanggung jawab minangka nanggung apik utawa alane, uga pakewuhe. Rasa tanggung jawab uga dibutuhake nalika pawongan melu cawe-cawe lan handerbeni sajrone UKK. Tanggung jawab minangka bageyan sing wigati sajrone makarya. Yen warga desa sekarputih ora nindakake kaya mangkono berarti kagiyatan kasebut ora bisa ditindakake kanthi lancar lan ora bisa kelaksana. Bab kaya magkono kaya kutipan ing ngisor iki.

“....wigati nang kene yaiku tanggung jawabe mbak. Yen ora ana rasa tanggung jawab, UKK iki plaing yo ora bisa dilaksanakan merga ora ana sing perduli, merga wargane kurang tanggung jawab. Mangkane kabeh kudu padha nyengkuyung ...” (icus 14 Desember 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake yen warga desa sekarputih nduweni rasa tanggung jawab sajrone acara UKK lan padha guyup rukun nyengkuyung nglestarekake tradhisine. Iki bisa dideleng saka antarane warga karo sawijine perangkat kaya kepala dhusun sing menahi

pengumuman lan ngaja wargae dianggo guyup rukun ngresiki papan panggonan lan wargane uga manut anggone perintah bapak kepala dhusun, mergane kabeh mau wis kalebu tanggung jawab bebarengan dianggo acara UKK kanthi lancar. Bab kaya mangkono kaya pethilan ing ngisor iki.

Nguwatake Rasa Sokur

Sokur sajrone kamus nduweni teges nampa kanthi bungah. UKK minangka salah sawijine media sing nduweni gayutan marang Gusti lan makhluk ghoib liyane. Anane UKK nduweni tujuwan supaya warga desa sekarputih nduweni manunggal karo Gusti. Merga bisa nandur apa wae sing manfaatake lemah sing subur lan banyu sendhang margo mau. Mula saperangan warga akeh sing dadi tani. Sakabehe kalebu rejeki saka Gusti mula warga kudu nduweni sipat sokur lan neriman, kabukten saka pethilan ing ngisor iki.

“... wargae dadi tani mbak, mergane akeh tanah sing bisa ditanduri apa wae, tanah ning kene kan termasuk lemah subur mangkane lemahe bisa ditanduri apa wae. Dadi wong-wong nang kene pada dadi tani. Wargae ya bersokur anane lemah sing subur .....” (icus 14 Desember 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake yen warga kalebu mulya, mergane anane lemah sing amba lan subur kasebut bisa ditanduri tetaneman dianggo nyukupi kabutuhan urip. Mula saka iku warga saperangan makarya dadi tani. Wargae sokur bisa nduweni lemah sing subur. Rasa sokur warga kasebut diwujudkan sajrone tradhisi-tradhisi mligini tradhisi UKK. UKK minangka wujud rasa sokur warga diwenehi lemah subur.

Ngleluri Kabudayan

Panliten ngenani UKK bisa mujudake sawijine panliten budaya. Panliten iki luwih nengenake dheskripsi tumrap sawijine budaya Jawa. Dheskripsi ngenani babagan kahanan, wujud, uga makna sing kinandhut sajrone UKK. mulane saka iku adhedhasar panliten kasebut dikarepake bisa nuwuhake sarana nguri-nguri kabudayan Jawa, kaya kutipan ing ndhisor iki.

“Sing paling utama kula sampun ngumumake nanging warga sampun sumerap ngenani adat istiadate niku, saumpamane kula mboten ngumumake warga malah takon mba, jelase warga isih menjaga ...” (icus 14 Desember 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake yen warga isih njaga uga nglestarekake adat istiadat sing wis dilaksanakake telung taun kepungkur. Warga isih eling wayah dianggo nindakake UKK, yen ora ditindakake bakal dadi rame lan bakal dadi omongan, ora mung iku, bab liyane sing bakal dilakoni dening warga bisa nuwuhake musibah lan bebaya marang desa sekarputih.. Anane UKK bisa mujudake salah sawijine ragam budaya Jawa sing isih rembaka lan diugemi warga mliginedesa sekarputih. Tradhisi iki isih dijaga lan dilestarekake amarga anane kapitayan warga.

Ningkatake Ekonomi Warga

Kahanan ekonomi warga sajrone desa sekarputih kalebu lumayan apik, senadyan dhusun kasebut jumlah warga pendhudhuke saithik lan kalebu desa ing pinggiran amerga panggone ana ing njero. Anane UKK bisa dikarepake yen ekonomine warga bisa mundhak, iku bisa kabukten saka asile panen sing apik sing bisa didol kanthi

rega sing larang dianggo nyukupi kabutuhan pangan, kaya kutipan ing ngisor iki.

“..... *saben arepe ana tradhisi akeh wong sing dodolan panganan mbak,. Ya wong kene dhewe mbak mbuka pesenan jajan. Dadi ya mbantu wong-wong sing ora kober nggawe sarapan utawa ora sempet masak mbak...*” (icus 14 Desember 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake yen wayah arepe nindakake UKK, kadhang kala ana wong sing dodolan panganan, umpama ana wong sing aras-arasen masak bisa tuku pas wayah adicara. Sajrone UKK ngandhut saperangan nilai-nilai sing bisa dadi tuladha dianggo sarana panggulawentah. Nilai-nilai sing bisa digunakae dianggo sarana panggulawentah tumrap warga yaiku dianggo nilai-nilai sing dirasa bisa ndhidhik lan menahi pamawas miturut kabudayan sing ngrembaka ing tlatah Jawa.

Ningkatake Nilai Sosial

Manungsa sing urip ning donya ora bisa uwal saka pitulungan manungsa liyane, utawa sing biyasa diarani makhluk sosial. Ningkatake silaturahmi antarane warga warga bisa tuwuh sajrone adicara yaiku kanthi rega sing larang dianggo nyukupi kabutuhan pangan, yen wayah arepe nindakake UKK, kadhang kala ana wong sing dodolan panganan, umpama ana wong sing aras-arasen masak utawa tuku bisa pesen ing tanggane dhewe. Mula saka dodolan panganan iku bisa ningkatake ekonomine warga. Sajrone UKK ngandhut saperangan nilai-nilai sing bisa dadi tuladha dianggo sarana panggulawentah. Nilai-nilai sing bisa digunakae dianggo sarana panggulawentah tumrap warga yaiku dianggo nilai-nilai sing dirasa bisa ndhidhik lan menahi pamawas miturut kabudayan sing ngrembaka ing tlatah Jawa.

“... *sadurunge ana tradhisi iki lan sawise ana tradhisi iki beda banget mbak, masyarakat sawise ana tradhisi iki sosiale apik banget, toleransi uga mundhak apik, ...*” (icus, 14 Desember 2017)

Nguwatake Nilai Etika

Etika sajrone kamus nduweni teges minangka perangan filisafat sing ngrembug babagan becik utawa ala, pantes lan sing ora pantes. Nilai etika bisa dideleng saka paraga lan panindak sing melu nyengkuyung UKK kanthi becik supaya bisa mujudake tuladha sing becik dianggo generasi penerus lan anak putune mbesuke. UKK uga bisa ndhidhik supaya ora nglalekake lan ngilangake tradhisi kanthi diturunake nganthi jaman saiki. Bab kaya mangkono kaya pethilan ing ngisor iki.

“...*nyengkuyung adicara iki mbak. Kabeh sakaluarga melu urun tenaga kanggo nyengkuyung, sing lanang gotong royong ngudek jenang ...*” (icus 14 Desember 2017)

Andharan ing ndhuwur mbuktekake yen UKK ora mung dianggo wong tuwa nanging ya dianggo bocah enom, gedhe, cilik padha melu nyengkuyung anane UKK. Sakabehe kuwi dilakoni amarga para kawla sepuh menahi kawruh lan nduduhake yen ing desa sekarputih nduweni tradhisi sing kudu tetep dijaga lan dilestarekake. Bocah-bocah sing kagolong generasi penerus tansah melu nglestarekake warisan budhaya supaya ora ilang amarga kena pangaribawane jaman sing saya modern lan ora oleh bebaya marang sawahe sing ana ing desa sekarputih.

PANUTUP

Dudutan

Miturut andharan ing bab asiling panliten ngenani Tradhisi Tradhisi kebo ketan ing Desa Sekarputih Kecamatan Widodaren Kabupaten Ngawi bisa didudut:

Mula bukane tradisi Tradhisi kebo ketan yaiku nalika rusake sendhang marga lan dhayang Peri Sulistyowati menahi pralambang lewat ngimpi marang Ibnu Kodok Sukodok nalika Ibnu Kodok Sukodok dolan menyang alas srigati, ing alas kuwi Peri Sulistyowati kepethuk marang Ibnu Kodok Sukodok lan Peri Sulistyowati nyuwun yen omahe sing rusak bisa dibangun amrih desa sekarputih bisa antuk kamulyan lumantar sendhang marga. Dheweke kepengin mujudake apa kang dadi panjaluke dhayang Peri Sulistyowati, mula saka kuwi tanggal 8 Oktober 2014 Ibnu Kodok Sukodok dhaup marang Peri Sulistyowati amrih sendhang marga bisa kramut lan nyumber maneh.

Tatalaku anggone nindakake tradisi Tradhisi kebo ketan yaiku 1) Slametan Wiwitan Tradhisi Kebo Ketan. Slametan wiwitan iki dadi pratanda yen kraton ngiyom bakal ngadhakake Tradhisi kebo ketan, lan kabeh warga desa sekarputih melu nyengkuyung Adicara iki supaya adicara iki bisa kalaksanan kanthi lancar. Tradhisi wiwitan iki isine bancakan wiwitan nandur ketan organic kanggo Tradhisi kebo ketan, nandur ketan iki manggon ing sawah lor desa Sekaralas wiwit jam 07.00 nganti bar. Ing omah tuwa Sekaralas uga digelar rapat kanggo acara kebo ketan bakale, Tradhisi kebo ketan iki uga kanggo mantebake kerjane kraton ngiyom lan uga mbangkitake semangat kesenian lan kabudayan rakyat ing desa sekarputih lan sakupenge. 2) Nyiapake Papan Panggonan. Tradhisi kebo ketan manggon ing omah tuwa sekaralas lan diterusake ing sendhang marga, uga diarak tumuju ing lapangan desa Sekarputih, mula saka kuwi panitia lan warga sekitar desa sekarputih uga nyiapake papan panggonan kasebut, lan uga nyiapake kerangkane kebo sing digawe saka fiber, uga gawe kandang kebo, rong minggu sadurunge adicara kuwi dilaksanakake, para pasukan semut uga melu ngesiki lan nyiapake papan panggonan supaya adicara kebo ketan iki bisa kalaksanan kanti lancar. 3) inti saka adhicara kebo ketan antarane: (a). Guyangan kebo lan bancakan sarapan, (b). Prosesi sakralisasi Sang Kebo Ketan (c) arak-arakankeboketan. (d) penyembelihan sang kebo. (e) hiburan.

Ubarampe kang digunakake ing adhicara Tradhisi Kebo ketan yaiku ana 9 maceme ing antarane yaiku 1) Kebo yaiku kewan sing merakyat mula saka kuwi kebo didadekake icon kanggo Tradhisi iki. Amarga kebo diopeni apik bakale manut lan kebo uga kewan merakyat. 2) ketan abang lan putih, Ketan yaiku panganan sing digawe saka beras ketan sing dikukus. Masyarakat jawa nduweni kapercayan yen ketan iku simbol “kraketan” utawa “ngraketake ikatan” mula saka kuwi ketan bisa didadekake symbol ngraketake antaraning manungsa. Ketan bisa dijupuk saka basa arab sing nduweni makna “khotan” sing artine kesalahan. Banjur, saka bahasa jawa “kemutan” sing artine teringat (eling). Saka makna iki ketan bisa disimbolake renungan kanggo instropeksi dhiri. 3) dupa yen diobong bisa ngetokake ganda arum kang bisa nekakake roh alus. 4) kembang tabor yaiku symbol kamulyan ing adicara UKK iki. Kembang tabor iki digunakake kanggo nabur sang kebo sasuwene diguyang

lan arak saka sendhang margo nganti tekan lapangan Desa Sekarputih. 5) buceng urap, Buceng digawe kaya gunung makna kang kinandhut saka buceng yaiku supaya masyarakat desa sekarputih kuwi diwenahi keslametan lan kuat ngadhepi urep sing akeh pacoban 6) kembang cok bakal, cok bakal iku cikal bakal suguh akal bakal cikal sing bakali cepuren (pekarangan) cok bakal minangka pepenget uri-uri mulyane sesepuh leluhur desa 7) guyangan kebo pralambang yen kebo kudu suci sadurunge dibungkus mori lan diarak menyang sendang margo uga lapangan desa sekarputih. 8) sajen, digawe kanthi isi uga nduweni tujuwan kekarepan makna dhewe. Biyasane sajen diseleh ing panggonan tertamtu sing dipercaya ana kekuatan ghoib sing njaga panggonan kasebut kayadene ing ngarep lapangan sekarputih. 9) pusaka sang kebo pitu pusaka ing antarane yaiku :a). keris kanjeng kyai kala-kala, b). Tombak kyai singkir, c). Kringat rakyat, d). Banyu wayu, e). Watu kandha, f). Tletong kebo, g). Jimat jembut gendruwo.

Asiling saka pamawas masyarakat desa Sekarputih yaiku yen masyarakat desa sekarputih padha nyengkuyung anane tradhisi UKK iki. Kabeh para kawula mudha, nom, tuwa, bocah-bocah cilik padha melu nyengkuyung anane adicara iki, amarga saka UKK iki desa sekarputih lan sakupenge bisa mulya, mula saka kuwi masyarakat percaya yen sendhang margo bisa mbalik kaya biyen maneh amarga anane tradhisi UKK iki. Babagan agama uga ora ana sing nentang amarga ing tradhisi iki uga ana qataman Al-qur'an supaya masyarakat uga antuk berkah saking Gusti kang mahaasih.

Pamrayoga

Ing jaman sing saya canggih lan modern iki mula masyarakat kudu bisamilah milih lan nyeleksi kabudayan sing mlebu ing Negara iki. Aja nganti budayane Negara iki digeser karo budayan saka luar negri, mula kuwi tradhisi kudu tetep dijaga lan dilestarekake supaya tetep lestari lan ngrembaka. Kaya tradhisi UKK iki kagolong tradhisi anyar nanging wis dipercaya masyarakat sekarputih yen tradhisi iki bisa ndadekake berkah marang masyarakat. Tradhisi iki uga ora ninggalake agama, saka tradhisi iki bisa ngrukunane kabeh agama ing desa sekarputih. Mula saka kuwi tradhisi iki disengkuyung dening masyarakat desa sekarputih lan sakupenge.

Asiling saka panliten iki muga bisa ndadekake kawruh lan kanggo sarana usaha wiwitan ggene ngluru lan kanggo nylametake wujud saka kabudayan jawa kang isih tetep diugemi dening masyarakat. Kajaba iku, andharan ngenani tradhisi UKK bisa nggugah ati para generasi penerus supaya luwih tresna marang budaya dhewe, tinimbang budaya liya kang bisa ndadekake kabudayan dhewe ilang. Tradhisi UKK kudu tansah dilaksanakake supaya ora ilang lan tansah ngrembaka setengah jaman, amarga tradhisi kasebut minangka warisan budaya.

KAPUSTAKAN

Arikunto, Suharsimi.2010. *Prosedur Penelitian suatu pendekatan Praktik*. Jakarta: Rineka Cipta.
Bakker, JWM. 1984. *Filsafat kebudayaan, sebuah pengantar*. Yogyakarta: Penerbit Kanisius.

Danandjaja,James. 1984. *Folklor Indonesia (Ilmu Gosip, Dongeng dan lain-lain)*. Jakarta : Pustaka Utama Grafiti.
Djamaris, Edward. 1993. *Nilai Budaya Dalam Beberapa Karya Sastra Daerah Di Sumatra*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa.
Endraswara, Suwardi. 2009. *Metodologi Penelitian Folklor*. Yogyakarta: Medpres
_____. 2010. *Folklor Jawa, Bentuk, Macam, dan Nilainya*. Jakarta: Penaku.
Herusatoto, Budiono. 2005. *Simbolisme dalam Budaya Jawa*. Yogyakarta: Hanindita Graha Widia.
Koentjaraningrat. 1984. *Manusia dan Kebudayaan di Indonesia*. Jakarta: Djambatan.
_____. 2009. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta
Maryaeni, 2005. *Metode Penelitian Kebudayaan*. Jakarta : PT Bumi Aksara.
Maran, Rafael Raga. 2000. *Manusia dan Kebudayaan dalam Perspektif Ilmu Budaya Dasar*. Jakarta : Rineka Cipta.
Moleong, Lexy.2009. *Metode Penelitian kualitatif*. Bandung : PT.Remaja Rosdakarya.
Nurgiyantoro, Burhan. 2007. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press
Poerwadarminto, W.J.S. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: J.B Wolters Uitgevers Maatschappij.
_____. 1984. *Kamus Umum Bahasa Indonesia*. Jakarta: Gramedia
Ratna, Nyoman Kutha. 2009. *Stilistika (Kajian Puitika Bahasa, Sastra dan Budaya)*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
Santosa, Gempur. 2007. *Metodologi Penelitian Kuantitatif dan Kualitatif*. Jakarta: Prestasi Pusaka Publisier.
Sudikan, Setya Yuwana.2001. *Metode Penelitian Budaya*. Surabaya : Unesa Unipres-Citra Wacana.
_____. 2001. *Metode Penelitian Sastra Lisan*. Lamongan : CV . Pustaka Ilalang Group.
Sugiyono. 2011. *Metode Penelitian Kuantitatif Kualitatif dan R&D*. Bandung: Alfabeta.
Sukarman. 2006. *Pengantar Kabudayan Jawa*. Surabaya: UnesaUnipres
Sulaeman, Munandar. 1998. *Ilmu Budaya Dasar*. Bandung: PT Refika Aditama.
Suwarni dan Widayati, Sri Wahyu. 2011. *Dasar-dasar Upacara Adat Jawa*. Surabaya: Penerbit Bintang
Teeuw, A. 1984. *Sastra dan Ilmu Sastra : Pengantar Teori Sastra*. Jakarta: Pustaka Jaya
Tim Pusat Bahasa Indonesia, 2008. *Kamus Bebas Bahasa Indonesia*. Jakarta: Gramedia Pustaka Umum.